

84(5Ксф)

П-429

Ли Мун Ёль

이문열

ОЛТИН

ҚАНОТЛИ ҚУШ

황금 날개를 가진 새가
어떻게 주문합니까

DAVR PRESS

Ли Мун Ёль

ОЛТИН
ҚАНОТЛИ
ҚУШ

Қисса

ТОШКЕНТ
"DAVR PRESS" НМУ
2016

Жанубий Кореянинг ҳозирги даврдаги энг машҳур ва мумтоз ёзувчиси Ли Мун Ёлнинг “Олтин қанотли қуш” қиссасида ҳақиқий инсоний қадриятларнинг фалсафаси асар қаҳрамони — таниқли рассом ва хаттот Ко Чжук тақдири орқали мажозий ифодасини топган. Шогирдлик пайтидаёқ унинг иқтидорлиги маълум бўлади. Устози унга ижодда юксак руҳ ҳис этилмаса, тасвирлар шунчаки буёқлардангина иборат бўлишини уқтирган. Ко Чжук дунё таниган рассом даражасига кўтарилган бўлса ҳам фақат умрининг сўнгги кунларида ўзида ўша юксак руҳни туймаганлигини, эришган шуҳратининг ўткинчилигини англаб етади. У турли ўлкаларга тарқалиб кетган машҳур асарларига ўзи ўт қўйганида, аланга учқунларида бутун ҳаёти давомида кўришни орзулаган ўша юксак руҳ рамзи — олтин қанотли қуш гавдаланади.

Ишончимиз комил, корейс халқи севиб мутолаа қилаётган ушбу асар сиз азиз ўқувчилармизга ҳам манзур бўлади.

Сўзбоши муаллифи ва масъул муҳаррир
Акмал САИДОВ.

Русчадан Эркин ЭРНАЗАРОВ
таржимаси.

Барча ҳуқуқлар амалдаги қонунларга асосан ҳимояланган.

“DAVR PRESS” нашриёт-матбаа уйининг ёзма рухсатисиз ушбу нашрни қисман ёки тўлиқ ҳолда бошқа оммавий ахборот воситаларида электрон ёки механик кўринишда кўчириб босиш, магнит ташувчи воситаларда тарқатиш қатъий тақиқланади.

ISBN 978-9943-4611-3-0

© “DAVR PRESS” НМУ, 2016

**ҚАДИМИЙ ВА
ҲОЗИРЧА НОТАНИШ
АДАБИЁТ**

Ўзбек томошабинлари телевидение орқали корейс сериалларини мириқиб томоша қилишади. Лекин Жанубий Корея адабиётидан у қадар хабардор эмаслар. Умуман, бу мамлакат ёзувчилари, шоирлари, драматургларининг асарлари жаҳонда ҳам ҳозирча у қадар машҳур эмас. Корея Республикаси бадий адабиёт таржималари институтининг маълумотларига қараганда, сўнгги 20 йил мобайнида бу мамлакат бадий адабиётига тааллуқли 2340 асар 27 та тилга ўтирилган. Бироқ Корея Республикаси маданият, спорт ва туризм вазирлигининг эълон қилинган маърузаси хулосаларига кўра, таҳлил қилиб чиқилган 70 та таржиманинг фақат еттитасини, яъни ҳар ўн-тасидан биттасини муваффақиятли чиққан деб ҳисоблаш мумкин. Қолган аксарият таржималар бадий савиясининг даражаси аслиятга тўла мос тушмайди. Бу, кўп жиҳатдан, таржимонларнинг асарлар аслиятининг тили — корейсчани мукамал эгалламаганликлари билан изоҳланади. Шу сабабли дунёда Жанубий Корея бадий адабиётининг ўзига хослиги ва қиймати тўғрисида тўлиқ ва чуқур тасаввур шаклланмаган.

Ҳолбуки, корейс ёзма асарларининг илк намунаси VIII асрда Силла Қиролиги¹да яратилган.

¹ Силла Қиролиги (милоддан аввалги 57—милодий 935-йиллар) — уч Корея қиролигининг биттаси. Силла Қиролиги тарихи милоддан аввалги 57 йилдан бошланади. Уша пайтда у Самхан конфедерацияси қироликларининг биттаси бўлган. Силла бирин-кетин қолган икки корейс мамлакати — 660 йилда Пэкчени ва 668 йилда Когурёни забт этади ва Бирлашган Силла давлатига асос солади. Милодий биринчи минг йиллик охирида бу салтанат яна уч корейс давлатига парчаланиб кетади. 935 йилда улар яна Корея номини олган давлатга бирлашади.

Улар “иду” ёзувида (корейс сўзларини хитой иероглифлари ёрдамида ёзиш усулида) битилган. Худди шу вақтда — 751 йилда Кореяда дастлабки китоб — “Дхарани сутра¹нинг пок ёгдуси” будда ўрами чоп этилган. Корейликлар матбаачиликда металл шрифтидан ҳам Иоганн Гутенберг² “Библия”ни 1455 йилда шу усулда нашр этганидан 21 йил илгари — 1234 йилда қўллай бошлаганлар.

Корейс бадий насрининг тарихи ҳам XV асрга бориб тақалади. Ўша даврда Ким Си Сипнинг (1435–1493) “Олтин Тошбақа тоғида қулоққа чалинган янги ҳикоялар”и нашр этилган. Ушбу беш жилддан иборат бадий асарлар туркумининг биринчи жилди сақланиб қолган. У хитой тилида битилган бўлса ҳам, аслида бу асарда Кореяда содир бўлган воқеалар ҳақида сўз борган. Хо Гюн қаламига мансуб, ижтимоий тенгсизлик муаммолари кўтарилган биринчи корейс романи — “Хон Гиль Дон ҳақида қисса” эса XVII асрга тааллуқлидир.

Хангиль³ ёзувидаги “ин мунхак”(“янги адабиёт”) номини олган бадий адабиёт Кореянинг Япония

¹ Дхарани сутра ёки Бузук Раҳмдиллик ҳикматлари — Ҳинд яриморлидаги муқаддас тоғ горларидан бирида топилган Будда ҳикматлари 12 ўрамининг биттаси. Унда ҳар бир тирик мавжудот Буддага чинакам сизинса, мукамалликка эришиши ва ўзидан пок ёғду таратиши ҳақидаги ҳикматлар битилган.

² Иоганн Генсфляйш цур Ладен цум Гутенберг (немисча: Johannes Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg; тахминан 1397 ва 1400 йиллар — 1468) — биринчи немис матбаачиси. У 1440 йилда китобларни ҳаракатланувчи литералар билан чоп этиш усулини кашф этган. Бу матбаачиликда инқилоб яратиб, фақат Европа маданиятигагина эмас, шунингдек, жаҳон тарихига ҳам улкан таъсир кўрсатган.

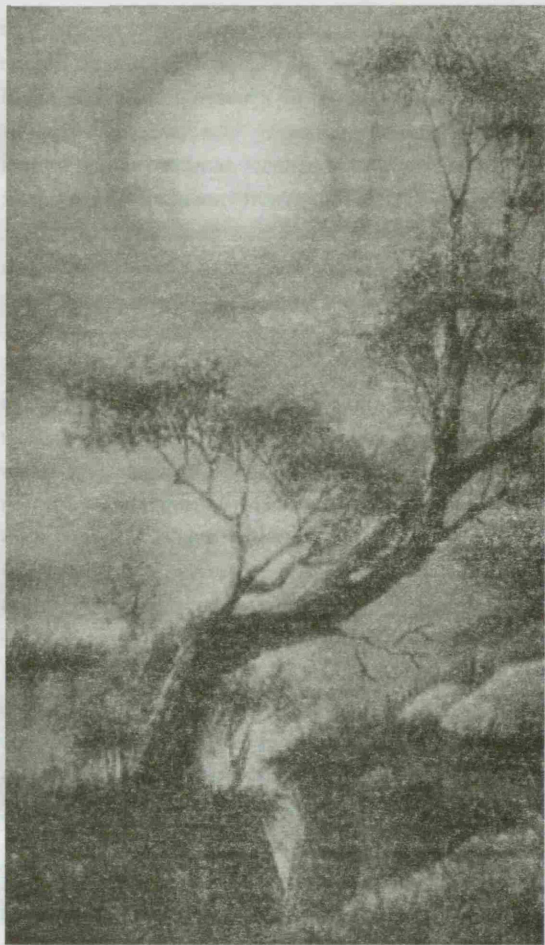
³ Хангиль — 1446 йилда корейс сулоаларидан бўлган Қирол Се Жон томонидан жорий этилган 28 ҳарфдан иборат алифбо. Бу пайтгача корейслар хитой иерог-

томонидан босиб олинишидан аввалги даврда — XX аср дастлабки ўн йиллигида равнақ топа бошлади. Инмунхак миллий ўзликни англаш, ажнабий босқинчиларга исён шаклини олган. Жумладан, 1914 йилда “Чхончхун” (“Ёшлик”) журналида Ли Гван Су шу мавзулардаги ўз романларини эълон қила бошлаган. Бу ёзувчининг асарлари замонавий корейс адабиётининг ривожланишига катта таъсир кўрсатган.

Умуман, ҳозирги даврга қадар роман корейс бадиий адабиётининг асосий жанри бўлиб қолмоқда. Жанубий Кореянинг янги давр адабиёти бевосита 1950-йилларнинг иккинчи ярмидан бошлаб жўшқин ривожланади. Ана шу даврда давлатлари иккига парчаланган ва Корея Республикаси ташкил топганидан кейин шу заминда бадиий адабиёт билан шуғулланаётган янги авлод ўз асарларини эълон қила бошладилар. Уларнинг кўпчилиги ўша пайтдаги урушда иштирок этишган, жанггоҳларда орттирган шахсий ҳаётини тажрибаларини ижодларининг асосий мавзусига айлантирган эдилар.

Жанубий Корея янги даври адабиётининг ана шу вакиллари қаторида О Сан Вон (1930—1985),

лифларини ишлатганлар. Бу мураккаб ёзувнинг оддий халқ томонидан ўрганилиши қийин бўлганлиги сабабли Қирол Сежон содда алифбо тузишни буюрган. Бироқ корейс жамиятининг олий табақалари хангилга соддалиги учун ўша даврларда мактабларда умуман ўқитилмаган, “авом аёллар алифбоси” сифатида қараб келганлари сабабли у шундан кейинги 400 йил давомида амалиётда қўлланилмаган. Кореяда XIX аср охиридагина расмий ҳужжатларни хангиль алифбосида битишга рухсат берилган.

Со Ги Вон (1930 йилда туғилган), Чхве Ин Хун (1936 йилда туғилган), Сон Чхам Соп (1922—1959) номлари ажратиб кўрсатилади. Ушбу ёзувчилар урушнинг даҳшатли фожиалари ва бунинг миллатдошлари ҳаётидаги аянчли оқибатларини бадий ифода этиш учун ноанъанавий адабий услуб ва воситаларни қўллай бошладилар.

Кореядаги урушдан аввалги адабиёт учун ҳам таниш бўлган экзистенциализм бу мамлакатнинг 1960-йиллардаги бадий адабиётига жиддий таъсир кўрсатди. Шу йиллар Жанубий Корея бадий адабиётининг асосий хусусияти — “сунсу мунхак”дан (“соф адабиёт”дан) қочиш ва воқелик ҳаётда кўндаланг қўяётган мавзуларга мурожаат этишдир. Бунга ёрқин мисол сифатида Чан Ен Хакнинг (1921 йилда туғилган) “Иоанн поэзияси”ни (1955) кўрсатиш мумкин. Унда тасвирланган маҳбуслар қамоқхонаси энг оддий ҳуқуқлардан ҳам маҳрум қилинган урушдан кейинги жамиятнинг ўзига хос рамзидир.

Экзистенциализм услубини қўллаган яна бир ёзувчи Сон Чжан Соп (1922 йилда туғилган) бу мавзунини ривожлантириб, ўз асарларида ҳар қандай ахлоқий қоидаларни писанд қилмайдиган, жирканчлик ботқоғига ботган шахсларнинг таъсирчан образларини яратган.

Жанубий Корея бадий адабиётида ҳурликка талпинаётган, ўзлигини излаётган шахслар давр

қаҳрамонлари сифатида тасвирланган асарлар ҳам пайдо бўла бошлади. Бундай ёндашувни Чхви Ин Хунинг (1936 йилда туғилган) “Майдон” романида (1961) кўриш мумкин. Ушбу асарда ҳам Жанубий Кореядаги урушдан кейинги ҳаётнинг оғриқли муаммолари кўтариб чиқилган. Ўша йиллари кўпчилик корейслар, айниқса зиёлилар олдидан ниҳоят сулҳга эришилгандан сўнг бир қарорга келиш ниҳоятда мураккаб бўлган масала: энди ватан сифатида собиқ ягона давлатнинг қайси қисмига — Жанубий ёки Шимолий Кореяга йўл олиш ёхуд ватанни буткул тарк этиш танлови турган. “Майдон” романида Корея соҳилларидан очик денгизга чиққан Ҳиндистоннинг “Тагор” кемасида Жануб ёки Шимолни танлаш бўйича бир қарорга келиш ўрнига бетараф мамлакатга йўл олаётган, бир гуруҳ ҳарбий асирликдан озод қилинганларнинг аянчли тақдири ўз ифодасини топган. Ана шу кемани кузатиб бораётган икки балиқчи қуш рамзий маънода бири — Жанубдан, иккинчиси Шимолдан бўлган севишганларнинг уруш оқибатлари чилпарчин қилган муҳаббатлари фожиасидек англанади.

“Майдон” — Жанубий Кореянинг 1960-йиллар бадий адабиёти равнақининг тимсолига айланди, роман китобхонлар ўртасида катта муваффақият қозонди. У миллий адабиётда янги мавзу — “пундан мунхак”ка (“парчаланган миллат адабиёти”га)

асос солди. Ана шу мавзуга ёзувчилар, шоирлар, драматурглар такрор ва такрор мурожаат этадиган бўлдилар.

Жумладан, Чо Чжон Нэнинг “Тхэбэк тизмаси” романи 1948 йилда Ёсу шаҳрида кўтарилган исёндан Корея иккига бўлинган 1953 йилгача бўлиб ўтган воқеаларни қамраб олган. Эпопея даражасидаги бу асарда 100 дан ортиқ персонаж қиёфаси гавдалантирилган бўлса ҳам воқеалар марказида ҳам ака-ука, ҳам мафкуравий рақиблар — сўллар ташкилотининг раҳбари Ём Сан Чжин ва баррикаданинг нариги тарафидаги Ём Сан Гу туради. Романнинг бош ғояси бу тарафкашликка, умуман мамлакат парчаланганлигига барҳам беришга йўналтирилган. Шунинг учун Тхэбэк тизмасини Корея ярим оролининг сумбати сифатида таърифлашганидек, бу асарни Жанубий Кореянинг сумбатига қиёслашади.

Корейс адабиётининг таниқли намоёндаси, ёзувчи ва шоир Хван Сун Воннинг (1915 — 2000) 60 йилдан кўпроқ ижоди миллий адабиёт шаклланишининг барча босқичларини ўзида мужассамлаштирган. Унинг асарлари учун анъанавий услубий шаклларнинг янги мазмун билан бойитилиши хосдир. Хван Сун Вон Кореянинг ноёб сиймосини анъанавий урф-одатлари ва турмуш тарзининг бутун латофати билан намоён қилиш

баробарида ҳозирги давр жамиятидаги инсоннинг тақдирини жуда чуқур таҳлил этади.

Адибнинг 1954 йилда ёзилган машҳур “Каин авлодлари” романи ҳозирга қадар ижодининг шоҳ асари ҳисобланади. Бу романда инсоннинг ички дунёси, унинг ҳиссиётлари ниҳоятда таъсирчан ифода этилиши билан бирга инсонни ўраб турган воқелик бутун мураккаблиги ва зиддиятлари билан гавдаланади. 1957 йилда Жанубий Кореяда биринчи марта маданият соҳасида мукофот таъсис этилганида “Каин авлодлари” биринчилар қатори унга сазовор бўлган. Хван Сун Воннинг “Қуёш ва ой”, “Қоядаги дарахт”, “Ҳаракатдаги қаср” романлари ҳам китобхонлар томонидан юқори баҳоланган. Ҳозирги вақтда Жанубий Кореяда адабиёт соҳасида Хван Сун Вон номидаги мукофот ҳам таъсис этилган.

Янги давр ёзувчилари орасида Японияда туғилган, 1965 йилда Сеул миллий университетининг француз адабиёти факультетини тугаллаган Ким Син Окнинг ижоди ажралиб туради. Унинг “Мужинга саёҳат”, “Яшашга уриниш”, “Сингилни англаб етиш” асарларида ҳам таҳликали, ҳам зерикарли вазиятда турмуш кечираётган худбинлар образлари яратилган. Улар ўз атрофларида бўлаётган воқеа ва ҳодисалар учун шахсий масъулиятини ҳис этмайдилар ва бутун умрлари танҳолик булутига қопланган ҳолда ўтади.

Ким Син Окнинг айниқса “Сеул. 1964 йил қиши” асари катта шов-шувга сабаб бўлган. Романда одатий инсоний муносабатларнинг ҳар қандай маъниси йўқотилганлиги огоҳлантирувчи бонгдек янграйди. Жанубий Корея бадиий адабиёти учун адиб асарининг фақат мавзуси ва мазмунигина янгилик бўлиб қолмаган. У шаклан ҳам бетакрордир, аслида воқеалар ҳам ўзига хос тарзда тасвирланган. Ёзувчи мактабни битирган ёш йигитнинг йўл ёқасидаги майхонада тасодифан учрашиб қолган ўрта яшар эркак билан ўзаро суҳбатини сўзма-сўз баён қилган. Бу суҳбат жуда жўн, баъзи жойларда эса мутлақо маъносиз туюлади. Шу билан бирга асарда турмушнинг ўта ҳавойилиги ғоят муваффақиятли тарзда ифода этиб берилган.

Китобхонлар эътиборига ҳавола этилаётган, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган журналист Эркин Эрназаров томонидан рус тилидан таржима қилинган “Олтин қанотли қуш” қиссаси Жанубий Кореянинг ҳозирги даврдаги энг машҳур ва мумтоз ёзувчиларидан ҳисобланган Ли Мун Ёль қаламига мансубдир. Ли Мун Ёль (1948 йил 8 майда туғилган) Сеул миллий университетини тугаллаган. 1985 йилда у томонидан ташкил этилган ёш муаллифлар ижодий студияси бугунги кунда мамлакатдаги биринчи “Пу-ак” Адабиёт академиясига айланган. Ли Мун Ёль 1994–1997-

йилларда ана шу академияда корейс тили ва адабиётидан дарс берган, 1999 йилдан академия ректори.

Ли Мун Ёль “Инсон ўғли”, “Император ҳақи”, “Император табриги”, “Шоир” романларининг, кўплаб қисса ва ҳикояларнинг муаллифидир. Ёзувчи томонидан қайта ишланган ўн бир жилдлик “Уч подшолик” мумтоз романлар туркуми 11 миллион нусхада сотилган. Ли Мун Ёль Жанубий Кореянинг адабиёт соҳасидаги энг нуфузли мукофотларига сазовор бўлган, адибнинг қатор роман ва қиссалари бошқа тилларга таржима қилинган, театрларда саҳналаштирилган, улар асосида бадий кинофильмлар яратилган. “Олтин қанотли қуш” қиссаси 1982 йилда Жанубий Кореянинг адабиёт соҳасидаги нуфузли Ким Тонин мукофотига лойиқ топилган.

Жанубий корейликлар ўзларининг истеъдодли романнавислари, шоирлари ва драматургларининг, бадий асарлар мунтазам чоп этиладиган кўп сонли турли журналлар ва нашрларининг ҳақиқий ихлосмандларидир. Бу мамлакатда ҳатто кундалик газеталар ҳам доимий равишда янги роман, қисса ва ҳикояларни сонма-сон эълон қилиб борадилар. Жанубий Кореяда ҳар йили топшириладиган қатор адабий мукофотлар таъсис этилган. Бу ўз қадимий адабиёти билан ҳақли равишда ғурурланадиган

Жанубий Кореяда бадий адабиёт тобора равнақ топаётганлигининг яққол нишонларидир.

Ушбу мамлакат адабиёти аста-секин жаҳонда ҳам танилиб бораётганлигининг далолатига яна бир чизги. Жанубий Корея пойтахти — Сеулдаги Осиёнинг энг йирик китоб магазинларидан бири — “Кёбо”нинг улкан витринасида адабиёт соҳасида Нобель мукофоти лауреатларининг исми-шарифлари қайд этилиб, суратлари илиб қўйилган. Бу қатордаги рамкалардан бири бўм-бўш. Аммо унинг тагхатида қуйидаги ёзувга кўзингиз тушади: “Адабиёт соҳасида бўлажак Нобель мукофоти лауреати — корейс учун...”

Акмал САИДОВ,
профессор

ОЛТИН ҚАНОТЛИ ҚУШ¹

¹ "Олтин қанотли қуш" қиссаси Россияда чиқадиған "Нева" журналининг 2010 йил 3-сонида эълон қилинган вариантдан ўзбекчага ўтирилди.

Ко Чжук ёнгинасида қайноқ шуълани ҳис этиб, кўзини очди.

Ҳозиргина яқин атрофдаги черковда тонго-тардаги қўнғироқ жаранги янграганди. Мана, қуёш ҳам кўтарилди. Шарқдан таралаётган офтоб шуълалари манзарасида деразанинг қора панжаралари бўртиб ажралиб турарди. Ко Чжук атрофга боқар экан, бошини бурди. Хона ҳавоси бу хиёл ҳаракатга анқиб турган қора сиёҳ исининг эпкини билан жавоб қайтарди. Эҳтимол, қадимда олхўризорлар шундай ҳид таратганмикин? Ёки тепасида аждаҳо ва қақнуслар ўйноқлаган эртак-намо майсазорлар?

Бу саёҳат қилишни яхши кўрадиган ва қандайдир тарзда ўзини марҳум Сок Тамнинг шогирди деб ҳисоблайдиган табаррук ёшдаги Пак ўтган йил баҳорида Ко Чжук учун харид қилган қора сиёҳ хушбўй ҳид сочарди. Ана шу вақтга келиб Ко Чжук мўйқаламда чизиш у ёқда турсин — ётган жойидан тура олмасди; шунинг учун бундай совгадан мўътабар Пакдан миннатдор эмас, балки хафа бўлганди.

Хушбўй ҳид ҳар тонг Чху Сунинг Ко Чжук ётган бош томонида гўё ундан хабар олгани келган ҳамкасблари ва шогирдлари учун, аслида эса — ўтган хайрли олтмиш йил давомида қарор топган тартибда ҳеч нарсани ўзгартирмаслик мақсадида қора сиёҳ суртиладиган мақтовга лойиқ интилиш

каби ажойиб эди. Ис энди таралаётганига қараганда Чху Су хонада бўлишга улгурган ва чиқиб кетганди.

“Мени уйготиб юборган деразага сочилаётган қудратли ёғду — қуёш шуълалари эканлиги аниқ”, деган хаёлга борди. Ко Чжук ва қатъиятсизлик билан ўрнидан туришга уриниб кўрди. Бу осон кўчмади. Кимнидир ёрдамга чақириб ўйи ялт этди, аммо у бу фикридан дарҳол воз кечди ва яна чўзилиб олди. Оила аъзоларининг ҳар кунги соғлиги хусусидаги такрорланадиган саволлари ва у тўғрисида мутлақо ҳожати йўқ гамхўрликлари билан эрталабки сокинлик, хотиржамлик ва маъюсликни — ўзи учун азоб ҳам, огриқ ҳам бўлмай қолган хафалик туйғусини чилпарчин қилишни хоҳламаётганди.

“Ҳа, ҳақиқатан ҳам, — шифтдаги нақшларга бирмунча серрайган ҳолда боқар экан, мушоҳада юритарди Ко Чжук, — бу ҳаётда бугунгидек тонгги соатлар тез-тез бўларди... Танҳоликда... ҳа, танҳоликда”.

Болаликнинг хира даврларида бундай уйғонишлар неча бор рўй берган. Ўшанда беш яшармиди... ёки олти ёшга тўлганмиди... Тонглардан бирида ёлғиз ўзи ётар ва қуёш шуълалари деразани нурафшон қилиб турарди. Дафъатан хонага оқ либосда, ~~сочлари тўзғиган~~ онаси кириб, уни қучоқлаб, ~~оёғига~~ ~~босди~~ ва ~~хушидан~~ кетиб, йи-

қилди. Шундан кейин унда узоқ вақт буткул ташлаб кетилганлиги ҳисси сақланиб қолди, бундан ҳўнграгиси, дод солиб йиғлагиси келарди. Етти ёки саккиз ёшга кирганида бир сафар ўзи ёлғиз уйғонди — шунгача ҳамма вақт онаси билан ухларди. Хонага бувиси кирди, уни қўлига олди ва ўлганнинг руҳини чақираётган афсунгар момодек марсия айтиб, йиғлашга тушди. Ва сокин хона бирдан шу қадар даҳшатли тус олдики, бу ердан қочиб қолишни истарди. “Оҳ, болагинам, энди сени нима қиламиз, ақлим етмаяпти. Оҳ, бемаъни манжалақи — мотам тугагунча ҳам сабри чидамади-я...”

Шундан кейин амакисининг уйига келиб қолганида ҳам у деярли ҳамма вақт ўзи ёлғиз уйғонарди. Амакисининг хотини доим бошқа хонада бетоб ётарди, унинг эри кўпинча кечаси уйига келмасди. Ко Чжук амакиси китобларининг ҳидига тўлган хонада уйқуга кетарди ва ҳар тонг танҳо уйғонарди.

Ко Чжукнинг ёдига болалик пайтлари тушиши билан у ҳозиргача давом этаётган турмушига улоқтирилган биринчи кун хотирасида тугён кўтарди. Эллик йил ўтдимиз? Ёки олтмиш йил? Қанча бўлмасин, ўша куни амакиси уни, ўн яшар болани қўлидан ушлаганича мўътабар устоз Сок Тамнинг уйига етаклаб келди.

Бу — у йўқ-бу йўқ бирдан аллақачонги, бир умр хотирадан ўчгандек туйилган лаҳзалар равшан ва аниқ жонланиши ҳақиқатан ҳам қарилик белгиси. Ко Чжук ёши улғайгани сари ўша биринчи кундаги устоз Сок Тамнинг қиёфаси кўз ўнгида гоят равшан ва аниқ гавдаланарди. Устози эндигина салкам қирқ ёшда эди, лекин кўринишидан қартайган, бечора сонби¹ сифат эди.

— Ҳурматли Сок Там, болани ўзингга олсанг. Мен шу ерда бўлсамгина уни амал-тақал қила олишимни яхши биласан, — деганди амакиси; у чет элга йўл олаётганди. — Мен бу ерда касал хотинимни ҳам қолдириб кетяпман, болани ҳам ташлаб кетсам, хотинимнинг оиласига ортиқча дахмаза бўлади. Қадрдон дўстлигимиз ҳақи болани ол. У акамнинг яккаю ягона ёдгори.

Устоз Сок Там амакимнинг гапларини совуққина тинглади ва жавоб бериш ўрнига сўради:

— Сен нуқул Шанхай, Шанхай деганинг-деган: у ерда нима бўлаётганидан сира хабаринг борми? Муваққат ҳукумат² дегани — фақат олифта гап, амалда эса ўша ерда уларнинг бошпана учун тўлагани ҳам чақалари йўқ. Ўзларини хоналаридан қувиб юборишларидан титрашади ва арзимаган нарсага юммалашадилар. Умуман, устоз Чхун

¹ Сонби — конфуцийчи олим.

² Гап мамлакат японлар томонидан босиб олинган пайтда Шанхайда ташкил этилган Кореянинг муваққат ҳукумати тўғрисида кетмоқда.

Ган ҳали ҳам ўша ердагилигига ким кафолат бера олади?

— Бу ернинг нимаси яхши? Болани оласанми-йўқми ўзи?

— Уни боқиш ва кийинтириш бир гап бўлар. Аммо болани тарбиялаш фақат шулардан иборат эмас.

— Раҳмат-эй, оғиримни енгил қилдинг. Таълим бериш тўғрисида ташвишланма. Бола катта бўлса ким бўлишини — Худо билади, ўқитишга келсак, нимани ҳам ўргатасан. Учта иероглифни — исми-шарифини ёдда сақлаб қолса бўлгани.

Шу гап билан амакиси бола томон ўтирилди:

— Қани, жанобингга таъзим қил-чи. У — устоз Сок Там. Сени йўқлаб келмагунимча уни ота ўрнида кўрасан.

Аммо амакиси бошқа келмади. Тўғри, анча кейин, йигирма йиллар чамаси ўтгач, амакиси ватанига муваққат ҳукуматнинг бошқа аъзолари билан қайтиб келганлиги тўғрисида овоза тарқалди. Бироқ Ко Чжук ўшандан бир йил кейингина пойтахтга бора олди — бу вақтда амакисини қидириб топа олмади.

Амакисининг синфдоши ва кўп йиллик қадрдон ошнаси устоз Сок Там Тхвеге¹нинг ўзидан сабоқ олган машҳур конфуций²чилардан бўлган Ённа-

¹ Тхвеге — ўз даврининг таниқли олими ва сиёсий арбоби, машҳур конфуцийчилар мактабининг асосчиларидан бири Ли Хваннинг (1501–1570) тахаллуси.

² Конфуций (милоддан аввалги 552–479) — Хитойнинг қадимий мутафаккири ва файласуфи, конфуцийчилик фалсафа тизимининг асосчиси.

манинг издошларидан эди. Хаттотликда ақл бовар қилмайдиган қобилиятга ва бенуқсон услубга эга бўлган, сўнгги сулола¹даги энг машҳур конфуцийчи уч олимдан бири ҳисобланган Сок Там ўзининг устози Чхун Ган таъзим қиладиган Чху Са² каби рассомдан ҳам кўпроқ китобий билимларга ёпишиб олган олим эди.

— Саводинг борми? — бу Сок Там томонидан болага амакиси кетгандан кейинги берган биринчи савол бўлди.

— “Болаларга бошлангич қўлланма”ни ўзлаштирганман.

— Унда “Кичик таълимот”³ни ўқи. Уни уқиб олмагунингча, бирор нарсага эриша олмайсан.

Шу билан ҳаммаси ниҳоясига етди. У устознинг саноқли шогирдлари билан бирга “Кичик таълимот”ни уззукун қайта-қайта мутолаа қилар, бироқ Сок Там ўзини худди Ко Чжукни пайқамаётгандек тутарди. Ўн уч ёшга кирганида эса кутилмаганда уни шу яқин орадаги бошлангич мактабга олиб борди.

— Ҳозир замон ўзгарган. Сен учун ҳали кеч эмас, шундай экан замонавий фанлар билан таниш.

¹ Мамлакатнинг Япония томонидан босиб олинishi оқибатида беш юз йиллик ҳукмронлигига барҳам берилган Кореянинг Чосон қироллар сулоласи назарда тутилмоқда.

² Чху Са — машҳур рассом-хаттот Ким Чон Хининг (1786–1856) таҳаллуси.

³ “Болаларга бошлангич қўлланма” (“Тонмон сонсип”) ва “Кичик таълимот” (“Соҳак”) — болалар хитойча савод ва конфуцийча ахлоқ асосларига ўргатиладиган дарсликлар.

Бу танишиш узоққа чўзилмаган бўлса-да, шунинг ўзидан ҳам Сок Там аввалбошдан Ко Чжукни шогирдликка олиш нияти йўққа ўхшарди.

Ко Чжукнинг нигоҳи одатдагидек ўзи томонидан қоғозга ёзилган Сок Тамнинг ҳикматли сўзи осиглиқ турган деворга қадалди. Бу битик аллақачонлар ёзилган ва узоқ вақт рамкага солинмасдан сақланарди, шу сабабли қоғознинг айрим жойлари йиртилган, устоз шахсий муҳрининг қизил бўёғи чаплашган, хира сариқ тус олганди. Шунга қарамасдан, гўё қоғоз устида оқаётгандек чамбарак ҳарфларда хаттотлик истеъдоди сезилиб турарди.

*Олтин қанотли қуш
денгизни тешиб ўтмоқда.
Хушбўй иси анқиган
фил дарё кечмоқда.*

Бахтга қарши устознинг ёлғиз ўғли вабодан вафот этди, унинг шогирдлари орасида эса Сок Тамнинг буддий¹ча таърифига кўра, ўз истаги бўйича роҳиб кийими ва гуруч солинадиган япасқи идишни мерос қилиб қолдирадигани топилмади. Шунинг учун устоз вафот этганидан сўнг уйни қўриқлаб қолган Ко Чжукка унинг баъзи буюмлари ўтди. Бироқ Ко Чжукка мамлакат бўйлаб изғишига тўғри кел-

¹ Буддизм — милoddан аввалги VI асрда қадимий Ҳиндистонда пайдо бўлган диний-фалсафий таълимот. Унинг асосчиси кейинчалик Будда Шакьямуни номини олган Сиддхартха Гаутама ҳисобланади.

ди, кейин яна уруш, жанжал-суронли йиллар — бу буюмларнинг кўпи сақланиб қолмади. У ҳар сафар шу ҳақда ўй сурганида, ўзининг эҳтиётсизлиги ва енгилтаклигидан пушаймон бўларди. Аммо ушбу битикни сақлаб қола олди: бу ҳикмат устознинг энг суюкли ўғитларидан бири эди. Худди ана шу Ко Чжукка бир умр мангу маломат бўлди: ўзи бу ҳикмат олдида ҳам ҳаяжондан титрар, ҳам маъносини англашга интиларди. Ҳатто мўйқаламни қўлга олишга ҳоли бўлмаган сўнгги пайтларда ҳам ушбу иероглифлар чизиқларида устоз Сок Тамнинг қаҳрли боқиши гавдаланарди.

Ўшанда йигирма етти ёшда эди. У муваффақият қозонишга ташна эди, буни интиқиб кутарди ва устозга ҳеч нарса демасдан, унинг уйини тарк этди. Баландпарвоз айтилса, бу ўзлигини намоён қилиш ҳаракати, жўн айтсак — ўзини кўрсатиш имкониятини излаш эди.

Бир оз вақт у зафар кетидан зафар қучди. Чокпихадаги адабиёт танловида ғолиб чиқди, қаерлардадир ҳали ҳам назокатлигини сақлаб қолган ва жамият сараларининг лаззатланиши учун тобора камёб бўлиб бораётган содан¹ларда ардоқли меҳмонга айланди; маҳаллий бойлар хонадонларида ҳам яшади. Уч ойдан сўнг аъло кайфиятда, ўзига совга қилинган кўплаб расмлар ва битиклар,

¹ Содан — адабий мунозаралар, мусобақалар ҳам ўтказиб туриладиган конфуцийлар мактаби.

устоздан олган қоғозлар ва мўйқаламлар қиймати-
ни қоплаш мақсадида бир қоп гуруч билан қайтиб
келди. Лекин устознинг муносабати кутилмаган
бўлди.

— Мўйқаламларни қутидан ол ва қопнинг ус-
тига қўй.

У ҳеч қандай эътирозларга йўл қўймасди. Ко
Чжук ҳали гап нимадалигини тушунмасдан, мўй-
қаламларни қутидан олди ва гуруч солинган қоп
устига қўйди. Устоз енгидан бир қути гугуртни
чиқариб, мўйқалам қутиси билан бирга қопга ўт
қўйди.

— Нима қиялпсиз, устоз?

Сок Там қаҳрли эди:

— Дўстимга сўз берганим учун уйимда яша-
шинг мумкин. Аммо бундан буён мени устоз
деб тилингга ола кўрма. Сен эрталаб қўлингга
мўйқалам ушлаб, кечқурун истеъдодинг билан
мақтана бошладинг. Менда бундай шогирдлар
бўлмаган ва бўлмайди ҳам.

Ко Чжук ғазаб отига минган устоздан уни ке-
чиришини икки йил давомида илтижо қилди. Ўша
пайт даставвал ўзи дуч келганидан анча абгор
қаҳрли синовлар даври эди. Ко Чжук ҳозир қараб
турган ҳикматли сўзлар у ниҳоят кечирилган,
Худо марҳамат қилган кунда бевосита устознинг
ўзи томонидан битилганди.

Ҳикматнинг маъноси эса шундай эди: мовий
денгизга отилиб, аждаҳони юлиб оладиган ва кўк-

ка ўқдай отиладиган олтин қанотли қуш каби ши-
жоатли бўл; хушбўй ҳид анқитиб, дарёдан шошмай
кечиб ўтаётган филдек қатъий бўл.

Ко Чжукнинг хотирасидаги таълим олишнинг
машаққатли, тушқун бошланғич даври алам ўтида
ёндирганди. Сок Там ўзининг қандайдир ўйига
кўра, аввалбошдан, Ко Чжукни амакисидан
олиб қолган кундан эътиборан, у билан совуқ
муомалада бўларди. Сок Тамнинг уруғи қадимдан
авлоддан авлодга Конфуций таълимотини ўтказиб
келиши билан машҳур эди, бироқ Сок Тамнинг
мол-мулки кўп эмасди, ўзи йил сайин сони тобора
камайиб бораётган шогирдлари баҳор ва кузда
олиб келадиган гуруч ҳисобига кун кечирарди.
Лекин бола Сок Тамга ортиқча юк эмасди. Бир
оз кейин, Ко Чжук улғайгач, у ҳатто хўжаликни
юритишни ўз зиммасига олганди. Шунга қара-
масдан, устознинг совуққонлиги қолмаганди —
аксинча, йил сайин кучайиб борарди. Демак,
бунинг қандайдир жиддий сабаби бор эди.

Сок Тамнинг бошқалар бир-икки йилда ўзлаш-
тирадиган “Кичик таълимот”ни Ко Чжукка кўп
йиллар давомида ўқишга мажбурлагани ҳам, устоз
ўн уч ёшли Ко Чжукни ўз машгулотларидан
узоқроқда бўлиши пайида бошланғич синфнинг
тўртинчи синфига ўқишга бергани ҳам — буларнинг
ҳаммаси унинг галати муносабати билан қандайдир
боғлиқ эди. Шу билан бирга шогирднинг устозга

нисбатан туядиган ҳисси ҳам гаройиб ва тушунар-
ли эмасди. Сок Там ҳаётлиги пайтида бу чексиз
ҳурматнинг газабнок нафрат билан қоришмасидан
иборат бўларди. Туйғунинг бундай чалкашиб ке-
тиши галати кўринарди, аммо бу қачон пайдо бўл-
ганлигини анчайин аниқ айтиб бериш мумкин эди —
Ко Чжук бошланғич мактабни тугаллаб, Сок
Тамникида яшашга қолган ўн олти ёшлигидан
устозининг шогирдларига расман қўшилган ўн
саккиз ёшигача бўлган пайт. Ўша вақтда Ко Чжук
амакисининг унинг бундан буён ўқишининг пулини
тўлаш таклифидан воз кечган, янгича — европача
дарс бериладиган мактабдаги ўқишини тўхтатган
ва ўтмиш билан яшайдиган, китобий билимларга
ёпишиб олган олим — рассом ва хаттотнинг уй
хўжалиги ташвишларини ўз зиммасига олишга
қарор қилганди. Шогирдлар олиб келадиган гу-
руч етмай қолганди ва Ко Чжукка кичикроқ ерни
ижарага олиб, унга ўзи ишлов беришга; бир боғлам
ўтин келтириш учун йигирма-ўттиз¹ ли яёв йўл
босишига тўғри келарди.

Бу одамларда ҳурмат уйғотди; аммо худди шу
вақтдан бошлаб Ко Чжукнинг қалбидан устозга
нисбатан жазавали муҳаббат-нафрат ўрин олди.
Устоз Сок Тамнинг ҳаёти гўё тоғ багирлаб оҳиста
ҳаракатланаётган баҳорги булут сояси каби, гўё
эсиб қолган ёз шамоли супурган ҳовли сингари,
гўё овлоқ тоғ дарасидаги кузги ирмоқлар сувидек,

¹ Ли — корейсча узунлик ўлчови, тахминан ярим километр.

гўё қор ёғиб ўтгандан кейинги очиқ ва сарҳадсиз қишки осмондек тиниқ, сокин, маъюс ва ёлғиз эди. Ана шу ҳаётнинг ўзи Ко Чжук дилида кулфат сезгиси билан айқаш-уйқаш чексиз ҳурмат уйготарди. Устози лабида майин, сирли табассум билан қўлига китоб олганида; унинг қалби одатда ўтмишнинг буюк инсонлари яшаган ва ўтмиш шон-шуҳрати хотиралари жонланадиган қандайдир қалқиб турадиган дунёга парвоз қилганида; устоз руҳланган нигоҳ, уммон тўфонидек жазава билан катта мўйқаламни қўлга олганида; бу дунёдан холи бўлган орқа ҳовлида атиргуллар соясида шошилмасдан орхидея¹ гулини узган ва цитра² оҳангларида роҳатланганида — у тақводорлик турмуши тимсолига ўхшаб кетарди. Бироқ фақат Ко Чжукнинг саъй-ҳаракатлари туфайлигина ҳозирча ҳеч ким очликдан ўлмаётгани, лекин агар у бу қадар тиришмаса, ярим йилдан кейин жон бериши аниқлиги; бироқ бармоқ билан санаса бўладиган шогирдлардан бошқа ҳеч ким қадам босмайдиган уй; аммо хўжаликдаги юмушларни бажариб қайтаётган шогирдларни қарши оладиган устознинг ҳолсиз боқиши — буларнинг ҳаммаси лаънатдек ёғиларди.

Лекин пировард натижада Ки Чжукнинг ҳаёти устозга таъзимни ва чексиз ҳурматни белгиларди.

¹ Орхидея — бир паллали, қизил гулли манзарали ўсимлик.

² Цитра — XVIII асрда Австрия ва Германияда кенг тарқалган торли, чертиб чалинадиган мусиқа асбоби.

Ко Чжук ўзида югур-югур дунё васвасасини туяра экан, беихтиёр, лекин жўшқинлик билан устози Сок Тамга тақлид этарди. Устози дастхатининг турли намуналари — шогирдлари кетаётганларида ёддан чиқарганлари, устозининг ўзи ташлаб юборганлари, у дўстларига совга қилганлари сақланиб қолганди; баъзиларини эса Ко Чжук ўғирлаганди. Аввалига устозининг дастхатларини шунчаки тилга олишнинг ўзи Ко Чжукнинг қалбида титроқли эҳтиром ҳаяжонини уйготарди. Кичик иероглифларни ёзишни Ко Чжук хаттотликда машқ қилиш учун ясалган, ёки қум, ёки оқ бўёқ қопланган қўлбола тахтачаларда пухталарди. Катта иероглифларни ёзишни эса итнинг думига ўхшаш катта мўйқаламлардан фойдаланган ҳолда ўзгаларнинг қабртошларида машқ қиларди; ҳар қандай шундай машқдан кейин ёзганларини сув билан ювиб юборарди. Унда ўзининг шахсий мўйқалами ва қоғози, кунлардан бирида, устозидан яширинча идора моллари магазинига кун бўйи оғир қопларни ташиганидан сўнг пайдо бўлди. Ко Чжук ўзининг устози билан муносабатлари мураккаблигига қарамасдан Сок Тамдан уни шогирдлари сафига қўшишни илтимос қилиш у ёқда турсин, ҳатто бу жўшқин хоҳишига ҳеч қачон шама қилмаганлиги таажжубли ва ақлга сикмасди. Бу нимани англатарди? Ижодкорнинг

нафсониятиними? Қайсидир маънода қалбнинг буюкликидан гурурланиш ҳиссиними?

Ва устози уйида Ко Чжукнинг бир ўзини қолдириб, оила аъзолари билан жўнаб кетган кун келди. Ко Чжук устозининг хонасини йиғиштирар экан, дафъатан ғалати ички ҳисни туйди: устоз Сок Там ўз шогирдларини нимага ўқитишини билишни истаб қолди.

Ко Чжук ёзув столини сурди ва устозининг асл дуаньци тошидан ясалган сиёҳдониди қора сиёҳни аралаштира бошлади. Ўргатилганига бир-ма-бир амал қилган ҳолда сиёҳдонни қора сиёҳ билан бир томчисини ҳам томизмасдан тўлдирди, кейин мўйқаламни, расмлар ва битиклар учун мўлжалланган қимматбаҳо қоғозни олди. Биринчи бўлиб у низом битиги билан “иккилама лайлак” иероглифининг ўқитувчи намунасини кўчирди.

Чху Са ҳаммасидан ҳам Оуян Сюнинг “ибодатхона олдидаги мусаффо чашма” бандини ёқтирганидек, устоз Сок Там шогирдларини низом бўйича ёзишни машқ қилдиришда “иккилама лайлак”ни мақбул кўрарди. Афтидан, қоғоз ва мўйқалам билан ишлаш ҳақдини олганди — иероглифнинг ҳамма чизиқлари худди ўқитувчи намунасидаги каби чиққанди. Кейин у Янь Чжэньцин¹ услубида “Одоб-ахлоқ қоидаларини эгаллашга тиришиш ёдгор тошлари” матнидан бир неча иероглифларни ёзди. Жуда берилиб ишлар

¹ Янь Чжэньцин (709–785) — машхур Хитой давлат арбоби ва Тан даври хаттоти.

экан, Ко Чжук ёдидан дунёдаги ҳамма нарса кўтарилганди. Тўсатдан газабли жеркиш уни воқеликка қайтарди. У энди “Орхидеялар ўртасидаги шийпонча”га муқаддиманинг биринчи сатрини ниҳоясига етказаётганди: “Юн хэ шиори остида ҳукмдорликнинг тўққизинчи йилида — буқа йилидаги Мангу Уйғунлик...”

— Шунақами! Қогозни чаплаштириш етарли эмасми?

Ларзага тушган Ко Чжукнинг нигоҳи гира-шира қоплаган хонада Сок Тамнинг қаҳрли гўдайган гавдасига тушди. Бироқ устозининг юзида газаб сезилмаётганди — кўпроқ маъюслик ва умидсизлик бор эди. Ёнида етти санъатда: шеърятда, насрда, хаттотликда, рангтасвирда, шашка ўйинида, фол очишда ва тиббиётда мукамал деб тилга олинадиган мўътабар Чхве Ун Гок турарди. Эзилиб кетган Ко Чжук шошилиб ўз шижоати меваларини йиғиштиришга тушди. Сок Там чурқ этмай, фақат унга тунд боқарди. Ун Гок вазиятга аралашди:

— Буларни қўй ва йўқол!

Ко Чжук гайриихтиёрий равишда қогозларни жойига қўйди ва орқасига тисарилиб чиқиб кетди. Лекин қизиқиш ва ташвиш уни қўшни хонага бекиниб кириш ва у ерда нима бўлаётганига қулоқ тутишга мажбур қилди.

Аввалига унга фақат қоғознинг шитирлашлари эшитилди, хонада чироқни ёқишга улгуришганди. Кейин Ун Гокнинг овози қулоққа чалинди.

— Сен ҳатто уни ўқитмаганга ҳам ўхшайсан.

— Билмадим, балки у шогирдларим билан ва-лақилашгандир ва улардан нималарнидир ўзлаш-тиргандир. Мен уни ҳеч нарсага ўқитмаганман, — устознинг овози паст ва маъюс эди.

— Янада ажабланарлари! Ҳақиқатан ҳам Ос-моннинг инъоми!

Устоз “ҳм” деди.

— Бари бир, нега уни шогирдликка олишни хоҳ-ламайсан?

— Сен Ван Си-чжи¹нинг: “Инсон эмасга — таъ-лим бермайман” деганини унутдингми?

— Демак, сен уни инсон деб тан олмайсанми?

— У иқтидорли... Ҳеч ким уни ўқитгани йўқ — иероглифининг шакли ажойиб; хаттотликнинг ўн икки қоидасини билмайди, бироқ ҳарф ора-лиқлари, нисбатларни, мўйқаламни айлантириш услубларини ҳис этади. У — тугма уста, аммо қобилиятлари биқинидан тешиб чиқади. Азоб-уқубатсиз иқтидорлик унинг қалбининг ҳақиқий асослар сари йўлига тўсиқ бўлади.

¹ Ван Си-чжи (321–379) — Мутлақ Донишманд Хаттот номига сазовор бўлган Шарқий Цзинь давридаги машхур хаттот.

— Сен, Сок Там, софдил, самимий одамсан — бу сўзларинг сенга ярашмайди. Нима учун ана шу асосларга йўлни ўзинг очиб бермайсан?

— Айтишга осон... У ёзувнинг исини, китобийлик руҳини мутлақо ҳис этмайди... Аммо ўша “орхидея” жуда соз!.. У “шамол”нинг шиддати ва “оқим”нинг оқувчанлигига нақадар мос!

— Агар у сенинг шогирдинг бўлганида ёзувнинг исини, китобийлик руҳини ҳис этмасмиди?

— У менинг шогирдим эмас. Уни фақат кийинтираман ва боқаман... У ҳозирги илмларни эгаллаб, ўз келажагини ўзи танлашини истайман.

— Қўйсанг-чи! Агар кўчадан кимдир келиб, ўзини ўқитишни сўраса, уни қувиб юборасанми? Шундай экан, бу йигитчага нега шу қадар совуққонсан! У, мана неча йилдирки, сенинг еб-ичишинг гамида эканлиги қулоғимга чалинди, наҳотки шу қадар самимийлик ҳамдардликка муносиб эмас?

Ун Гок овозида гижиниш сезилди.

— Айблашга шошилма. Агар ростини айтсам, ўзим ҳам нима учун Ко Чжук мени шу қадар ташвишлантиришини билмайман. Аммо бу яхшиликка олиб бормаслиги ҳисси мени таъқиб қилади.

Устознинг овози хиёл титрарди.

— Шундай бўлса... Агар сен ҳақиқатан ҳам иккиланаётган бўлсанг, йигитчани олдимга — ҳеч бўлмаса уч кунда бир марта юбор, бу етарли бўлади. Ундан шу қадар умидни узавериш мумкинлигига ишонмаяпман.

Хонага сукут чўкди. Бир оз вақтдан кейин Сок Тамнинг паст, лекин қатъий овози эшитилди.

— Сен ўзингни уринтириб ўтирма. У билан ўзим шуғулланиб кўраман.

Сок Тамни нима безовта қилди экан? Ва нима охир-оқибат Ко Чжукни шогирдликка олишга мажбурлади? Чунки эртаси кун Ко Чжук расмий равишда устоз Сок Тамнинг шогирди деб эълон қилинди.

Аммо бу қандайдир тантанали маросим ўтказилишини кўзда тутмасди. Шунчаки устоз далага кетмоқчи бўлиб турган Ко Чжукни ёнига чақирди ва шундай деди:

— Бугундан бошлаб ишлагани борма, — бу йўл-йўлакай айтилди, холос.

Ко Чжук ўзини йўқотиб қўйди. Устоз унга кўз қирини ташлаб, бир оз овозини баландлатиб буюрди:

— Ҳамма нарсани жойига қўй-да, уйга бор.

Шу тариқа улар устоз-шогирд бўлдилар ва тақдирлари ҳам ойдинлашди.

Ко Чжук кимдир эшикни очганини эшитди; ўтган кунлар булутида сузиб юрган фикрлари

воқеликка қайтди. Паришонхотир хира нигоҳи билан эшикка қаради — хонага Мэ Хян кириб келаётганди. Ко Чжукнинг умуртқаси бўйлаб ях суркашгандек бўлди, нигоҳи ойдинлашди. Ко Чжук гўё тавба қилганидек, яқинлашиб келаётган Мэ Хянга боқарди. Йўқ, у эмас экан.

— Сиз, марҳамат кўрсатиб, уйғона қолдингизми, отахон?

Бу Чху Су эди. У Ко Чжукнинг юзига қараб, унинг аҳволини аниқлашга интилиб, яқинроқ келди. Ко Чжук бу оддийгина ҳаракат кечагига қараганда анча кўп куч талаб қилганини сезди.

— Шарбат ичишни истайсизми, отахон?

Ко Чжук жавоб бериш ўрнига унинг афтига қаради ва тўсатдан ожиз, синиқ овоз билан сўради:

— Сен... онангни эслайсанми?

Чху Су ҳайрон бўлганича унга қаради.

Уйдан аёллар гойиб бўлгандан бери — етти йил ўтгандек, балки саккиз йилдир — Ко Чжук қизини ўзи билан олиб қолди. Қизи рўзгор ишлари билан банд, қартайган отасини парвариш қилар ва бирор марта бу каби саволни эшитмаганди.

— Йўқ, фақат фотосуратлари бўйича.

Бечора... Она қизини ҳали жажжилигида қишлоқдаги қариндошиникида қолдириб, яна ўз хунарини бошлади. Аммо икки йил ўтмасданоқ жонига қасд қилди.

— Отахон, нимани назарда тутяпсиз?

— Менга хонага сен эмас, онанг кирганга ўхшаб туюлди.

— ...

— Пешанасига қариб-қартайиб ўлиш ёзилмаган бўлса ҳам қаёққа шу қадар шошилди...

Шундай деб у яна ғамгин бўлиб қолди. Чху Су секингина унинг билагига туртди.

— Шарбат олиб келайми, отахон?

Отаси эшитмагандек узоқ вақт жавоб бермади, кейин оҳистагина деди:

— Мен, яхшиси, чой ичсам бўларди.

Чху Су хонани шамоллатиш учун деразани қия қилиб, секингина чиқиб кетди.

“Ўшанда қандай шиддат мени шу қадар кучли ва қатъият билан жазм этганкин?” — совиган чойни ҳўплар экан, ўйларди Ко Чжук, Мэ Хян билан учрашиб юрган пайтларни эсларкан. У устози Сок Там уйини иккинчи бор тарк этганида ўттиз беш ёшда эди; ўшанда у мамлакат бўйлаб изғиб, ўн йилини ўтказганди.

Бу вақтлар нотинч эди, лекин конфуцийчи олимлар ўзларининг соданлари билан ҳали сақланиб турганди; вақти-вақти билан хаттотлик, шеърият бўйича мусобақалар уюштириларди... Ўша йиллардаги тушкунлик ва саросималикнинг умумий манзарасида Ко Чжукнинг дарбадарлигини шукуҳли дейиш мумкин эди; бунинг сабаби унга шеърият, хаттотлик ва рангтасвирдаги истеъдоди

учун “уч мукамалликда устоз” деб аташадиган Сок Тамдан ўзига ўтган фавқулоддаги қобилият огуши ёки Ко Чжук ўз муваффақиятларига аввал ҳам айрим мусобақаларда голиб чиқиб, кейин Сок Тамдан таъна эшитиб юрганлиги сабаб бўлганми — буни биз билмаймиз. Ҳар ойда тахминан бир марта қаердадир албатта йиғилиш уюштирилар, Ко Чжук унда албатта фахрли ўринни эгалларди; тагин ўша пайтларда исталган жойда рангтасвир сурати ёки хаттотлик ўрами учун анчага етадиган пул тўлайдиган бойваччани ҳали учратиш мумкин эди.

Худди шу пайтда Ко Чжук Чинчжуга келиб қолганди. Хаттотликда навбатдаги мусобақа туфайли ўн кун унинг учун узлуксиз зиёфатдек ўтиб кетди; у меҳмондорчиликни яна давом эттириш ниятида эди, бироқ қаердандир пайдо бўлган рикша¹ мусобақа ўтказилаётган уй олдида тўхтаб, Ко Чжукни чақириб беришларини сўради. Бу авваллари ҳам бўларди: навбатдаги бойвачча қўшнисидан қолишмаслик учун машҳур меҳмонни уйига таклиф қилиб, файтон жўнатарди; одатда Ко Чжук бу таклифни рад этарди. Бу сафар у рози бўлди ва ўзини маҳаллий конфуцийча маориф идорасига элитган аравага ўтирди. Идорада шу қадар тўкин дастурхон ёзилган эдики, столнинг оёқлари букилиб қолганди; дастурхон атрофида, нақадар

¹ Рикша — Жанубий ва Шарқий Осиё мамлакатларида икки гилдиракли аравада одам ва юк ташийдиган ҳаммол.

ажабланарли бўлмасин, Ко Чжукни кутиб беш-олти япон ва икки-уч корейс ўтирарди. Улар хаттотлик ва рангтасвирнинг қадрига етадиган маҳаллий идора раҳбарлари эди. Мэ Хян меҳмонларнинг кўнглини хуш қилаётган кисэн¹лардан бири эди. Зиёфат авжига чиққанда корейс амалдор — афтидан, меҳмондорчиликни уюштирган кисэнга мурожаат қилар экан, тиржайиб деди:

— Хўш, сизлардан қайси бирингиз бугун кеч-қурун меҳмонимиз хизматида бўласиз?

Қизлар кулиб юборди ва улардан бири майда қадам билан юриб, Ко Чжукка яқинлашди ва қизил юбкасининг этагини кўтарди. У ердан ранг-тасвир учун ҳам, хаттотлик учун ҳам жуда боп, катта ҳажмли хитой қоғозига ўхшаш оқ шойидан тикилган ички юбка кўринди. Кисэн йигирма икки ёшда эди — жуда гўзал бўлмаса ҳам, ўзини тутишида касбга айланган ишвагарлик сезилмаса ҳам унда тушунтириш мушкул бўлган нозанинлик ва жозибадорлик мужассам эди. Ко Чжук маст бўлганлигини сезган ҳолда мўйқаламлар қутисини очди.

— Исминг нима?

— Мэ Хян.

Қиз деярли гашни келтирадиган тарзда жавоб берди. Ко Чжук илжайди:

¹ Кисэн (кине) — Кореяда юқори табақага мансуб эркакларга зиёфатларда хизмат кўрсатадиган, мусиқа, рақслар, куйлаш, шеърятга ўргатилган суюқоёқ аёл.

— Мэ Хян дейсанми, “Олхўри ҳиди”ми? Хўп, қани биз олхўри суратини чизиб кўрайлик-чи...

У ўзини хотиржам ва пинагини бузмаётгандек тутишга ҳаракат қилаётган бўлса ҳам, мўйқалам тутган қўли титрарди ва буни идора эта олмаётганди. Сурат галати чиқди. Бунинг сабаби ўзи тарк этган устози олдидаги айбининг ҳиссими — буни биз билмаймиз; аммо мўйқаламини қизнинг ички юбкасига суртаётган Ко Чжукнинг миясига келгани кисэн исмининг рамзи эмас, балки қачонлардир Сок Там томонидан солинган олхўри — қуриган қийшиқ дарахт, ингичка синган шохлардаги икки-учта аянчли гунча ва худди устози услубидек тагсўз: “Олхўри бутун умри бўйи совқотса ҳам ҳидини сотмайди”.

Биринчи қарашда бу тасвирда Мэ Хян исми билан ҳеч қандай боғлиқлик йўқ эди. Ўз ҳидини сотгандан кўра музлашга тайёр олхўрининг сўлий бошлаган енгилтак аёл ички юбкасига қандай алоқаси бўлиши мумкин? Бироқ шундан сўнг дарҳол ҳозиргача эслашга уяладиган ишлар бошланди.

— Сизнинг олхўрингиз нега шу қадар дийдираган ва ёлғиз? — истехзо билан сўради кисэн.

У қизнинг этагига муҳрини босди ва секин, худди фақат Мэ Хян учунгина деди:

— Сен ҳеч қачон Чжен Си — сяо орхидеяларининг илдизлари кўринмаслиги ҳақида эшитганмисан?

Японларга гап фақат қишда музлайдиган олхўри дарахти тўғрисида кетаётганлигини тушунтирди, лекин Мэ Хян, афтидан, уни тўғри англаганга ўхшайди. Чжен Си — сяо орхидеяларининг яланғоч илдизлари — ҳалок бўлган мамлакатга мотам рамзидир...

Тунда Мэ Хян унга деди:

— Жаноб шундай аёзли оқшомда ички юбкамини ҳўллатишни марҳамат қилган эканлар, балки танамни ҳам иситарлар?

У Мэ Хян билан тўрт ой бирга бўлди; Ко Чжук гўёки маст эди. Унда мафтункор баҳор гулларига бурканган тоғдан ошиладиган ўркач каби хотиралар бир умр сақланиб қолди. Аммо ўркач ортда қолди. У рангтасвир ва хаттотликда ҳалок бўлган мамлакатини қўмсашини гавдалантираётган сонби; қиз эса Нон Гэ¹дек бағрида душман саркардасини қучганча, ўзини дарёга отишга тайёр кисэн эмасди.

У атиги ноаниқ, аммо қайноқ шижоат билан мамлакат бўйлаб изғиётган рассом, қиз эса — бор-йўғи ота-оналари, ака-укалари, опа-сингилларини боқиш учун японларнинг кўнглини хуш қилаётган

¹ Нон Гэ — Чинчжу шаҳридан бўлган машҳур кисэн. Япония билан уруш пайтида душман қўшинлари шаҳарни қўлга киритганларида Намган дарёси тепасидаги Чхоксонну минорасида зиёфат уюштирилган. Ана шу зиёфат вақтида Нон Гэ япон ҳарбий қўмондонини ўзига жалб этиб ва уни маҳкам кучоқлаб, баланд жардан у билан бирга ўзини дарёга отган. Кейинчалик ушбу жойда ибодатхона қурилган.

хонанда ва раққоса эди. Улар газабнокликсиз, қайғусиз ажралдилар; Мэ Хян кисэнлар гуруҳига қайтиб келди, Ко Чжук эса синфдошларидан бири уюштираётган Чончжудаги кўргазмага йўл олди. Шундан кейин улар бир-бирларини учратмадилар.

Келгуси йилнинг кузида эса Ко Чжукка Мэ Хян, ҳамманинг ўйлашича ундан бўлган, қиз кўрганлигини хабар қилишди. Ўша пайтда у Сорак тоғларидаги ибодатхоналарда кезарди ва узоқ ўйлаб ўтирмасдан чақалоққа Чху Су — “Кузги сувлар” исмини қўйди. Ўзининг шаффофлиги ва мусаффолиги билан юракни зириқтирадиган тоғ ирмоқларининг суви... Бу, Худо билади қаердан пайдо бўлган, қизчанинг келажаги башорати эмасмиди?

Бир неча йил ўтгач, у Мэ Хян вафот этганлигидан хабар топди. Мэ Хян қайсидир бойнинг сурайёси бўлган, хўжайиннинг катта хотини томонидан тирноқ остидан кир излашларига ва мазах қилишларига чидай олмасдан оғу билан заҳарланиб, ёш умрини хазон қилган экан.

Эҳтимол, буни ҳиссиётсизлик ҳам дейиш мумкин, бироқ у ҳатто Мэ Хяннинг фожиона ўлимини эшитиб ҳам ортиқча қайғуриб ўтирмади. Фақат йўл-йўлакай Мэ Хян ундан қиз кўрганлиги ёдига тушиб, бир лаҳзагина кўнглида: “Етимча қаерда экан? Нима қилаётган экан?” деган саволлар тугилди. Бошқа ҳеч нарса.

У Чху Сунни биринчи бор мактабга қатнай бошлаганида кўрди. Маълум бўлишича, Мэ Хян умрига зомин бўлган касб-коридан бир оз пул тўплаб, укасига қолдирган экан. Шунинг учун тоғаси етим қолган жияни тўғрисида гамхўрлик қилишни ўз бурчи деб ҳисоблаб, Чху Сунни нуфузли мактабга ўқишга берибди. Ко Чжук баъзан қизини кўргани борарди.

Ко Чжук бемаза гуруч қайнатмасини ичди ва ўзини ўрнидан туришга мажбурлади. Чху Су унинг товоғини олди ва отасининг қўлтигидан тутганча сўради:

- Бугун ҳам юришга марҳамат қиласизми?
- Шундай қилишга тўғри келади.
- Ахир кеча кечқурун фақат вақтингизни зое кетказдингиз! Бугун ҳам, афтидан, ўша Кимдан бошқа ҳеч ким бўлмайди.
- Бари бир.

Ко Чжук ўтган йил ёзида касалхонадан чиққанидан бери ҳар куни суратлар галереяларига боришни одат қилганди. Қаердадир унинг асарлари пайдо бўлиши билан даставвал нега шундай иш тутаётганини тушунмаса ҳам, чиқимларга қарамасдан, уларни сотиб оларди. Аммо энди аста-секин бир қарорга келаётганди.

Бу ўлимини равшан ҳис қилаётганлиги билан боғлиқ эди. Уни даволовчи врач, доктор Чон Ко Чжукни соппа-соғлигига ишонтирган бўлса ҳам

касалхона хулосасидан берилган кўчирма сўнгги ҳукм эди. Бундан ўз ҳамдардлигини изҳор қилгани келаётганларнинг кети узилмаётганлиги ва отаси орқасидан соядек муттасил эргашиб юрган Чху Су кўзларидаги қайғу ҳам далолат берарди. У касалхонадаги каби қаттиқ огриқларни ҳозир сезмаётган бўлса ҳам танасининг ҳужайралари бирин-кетин ўлаётганлигини ҳис этарди.

— Чхо Хондан дарак бўлмадими?

Чхо Хон тахаллусидан ҳозиргина Чху Су тилга олган Ким фойдаланарди. У Ко Чжукнинг ўзи адабий номларини топиб берган шогирдларининг сўнггиси эди; йигитча уларнинг уйида овқатланарди.

— Ярим соатдан кейин келишини айтди. Аммо бугун сиз...

— Йўқ, бари бир-бир айланиб келиш керак. Бўл, отланайлик.

У ўзини тўхтатмоқчи бўлган Чху Суга газаб билан қаради ва юриб кўрмоқчи бўлди. Лекин бир неча қадам қўйишга ҳам улгурмасдан кўз олди қоронғилашиб кетди, гавдаси эса гўё қаерларгадир қулаётгандек туюлди. Чху Су уни безовталаниб кузатиб турди ва отаси тўшагига ўтириши билан сездирмай хонадан чиқди. Ко Чжукнинг кўзлари олдида яна ўтмиш манзаралари лип-лип ўта бошлади.

Уларнинг устоз билан учрашгани ҳақиқатан ҳам тақдир эканмикин? Ко Чжук ҳатто Сок Там

шогирдлари сафига кирганидан кейин ҳам уларнинг аломат муносабатларида ҳеч нарса ўзгармади. Ко Чжук аллақачон улғайган, бироқ устози у билан ҳамон қандайдир ички ёқтирмаслигини ва гижинишини енгиб ўта олмаётгандек муносабатда бўларди. Улар низом дастхатини ўрганишдан бошладилар. Ко Чжук қўлига мўйқалам олишдан аввал устозининг буйруғи бўйича машҳур Чху Са томонидан тузилган “Хаттотлик маҳорати сирлари”ни ёд олди.

“Ёзув шаклида биринчи қоида қуйидагидан иборат бўлиши керак: аввалига қалбингни ҳамма беҳаловатликлардан халос қил, кейингина қўлингга мўйқалам ушла. Сенинг ҳаракатларинг фалакнинг айланиши каби бўлиши керак: самонинг ўртасида осмоннинг ўқи жойлашган. Унинг атрофида айланиш рўй берадиган жанубий қутби ва шимолий қутби бўлгани каби мўйқаламнинг ҳаракати қўл панжалари билан, қўл панжалари ҳаракати бармоқлар билан, бармоқларнинг ҳаракати билак билан, билакнинг ҳаракати қўл билан, қўлнинг ҳаракати елка билан амалга оширилади — тана бутун ўнг ярмининг ҳаракати шу тарзда содир бўлади...”

Унча катта бўлмаган, тўрт юзтача иероглифдан иборат “Хаттотлик маҳоратининг сирлари” ушбу жумлалар билан бошланган. Уни бирорта белгини ҳам тушириб қолдирмаган ҳолда гапириб бериш

керак эди. Кейин Ко Чжук устозидан яширин равишда бир неча марта кўчириб олишга улгурган Таннинг буюк хаттоти Янь Чжень-циннинг хуснихатини ўзлаштириб олиш талаб этиларди.

— Буни юз марта ёзиб чиқсанг — хуснихатинг бошқаларга намуна бўлади; буни минг марта ёзиб чиқсанг — мақтов эшитасан; буни ўн минг марта ёзиб чиқсанг — сени машҳур хаттот деб аташади.

Шу билан йўл-йўриқ тугади. Агар буни ҳаётининг аввалги даври, Сок Тамга шогирд бўлгунча пайт билан таққослаб кўрса, фарқи катта эмас: очикойдин машқ қилиш мумкин ва икки кун устоз Ун Гук олдига бориб, қадимги классиклар асарларини ўқийсан. Уч йил ўтгандан кейингина устоз унга эътибор қаратди:

— Нафас олишингни ушлаб тур!

Бу пайтга келиб Ко Чжук хуснихатларни камидан уч минг марта қайта ёзиб чиққанди ва бари бир белгилар сафга текис тизилмасди — Ко Чжук умидсизланиб, тақдиридан ўкина бошлади.

Расм чизишда ҳам шундай эди. Ко Чжук қора сиёҳ билан тошлар орасидаги тўртта асл ўсимлик — олхўри, орхидея, хризантема ва гаровни тасвирлашга ҳаракат қилганида, Сок Там унга машҳур тэвонгун¹ Хин Сон²нинг ўзи томонидан

¹ Тэвонгун — фахрий унвон.

² Хин Сон (1820–1898) — сўнгги Чосон сулоласи давридаги машҳур сиёсий арбоб. У рангтасвир ва хаттотликдаги истеъдоди билан ҳам ном қозонган.

ишланган қимматбаҳо ўрамдан нусха кўчирилган расмлар тўпламини берди.

— Будда ҳолатида ўтириш Будда бўлишни англатмайди, бирор воситасиз аждаҳони тута олмайсан. Фақат кўп марта уринишлардан кейингина бирор нарсани эплай оласан.

Шу билан йўл-йўриқ бериш тугади.

Устоз шогирди мўйқалами остида туғилаётган орхидеяга Ко Чжукнинг елкаси орқали қараб турадиган пайтлар ҳам бўларди, лекин бунда у бирор марта бир оғиз ҳам сўз айтмасди, ҳеч нарсани тўғриламасди, раҳмдиллик кўрсатиб, бирор нарсага ўргатмасди. Фақатгина Ко Чжукка расми орхидеяга ўхшай бошлаган деб туйилганида устоз аввалги кўрсатмаларига биргина жумлани қўшди:

— Бошқатдан бошла. Тошни чизаётганингда эса мўйқалам чапдан ўнгга сурилади.

Умуман олганда, Сок Там шогирдининг муваффақиятларидан унчалик қувонмасди. Ко Чжук шогирдликка қабул қилингандан кейин ўн йил чамаси ўтганида унинг қобилияти синфдошларининг самимий таҳсинларига сазовор бўлди. Бироқ устоз Сок Там буни эшитган заҳоти олқишларга совуққонлик билан барҳам берди:

— Ҳозирча у атиги намуналарга тақлид қилишга ўрганди.

Ко Чжук йигирма етти ёшида яна устозининг уйини тарк этганлиги Сок Тамнинг совуққонлиги

ва эътиборсизлигига жавоб бўлганди. Аммо ажабланарлиси шунда эдики, уни ўзгалар қанчалар кўп олқишлаганлари сари у устози оғзидан мақтов сўзини эшитишга шу қадар ташна бўлаётганди. Бу уни яна қайтиб келишга ва кечиришини сўраб илтижо қилишга, яна икки йилча сабот билан ҳақоратланиш ва жирканишларга тоқат қилишга мажбурлади.

Ушбу йиллар давомида у аввалгидек хизматкор ишини бажарарди: ер ҳайдар, экин экар, ҳосилни йиғиштириб олар, ўтин майдаларди. Сок Там эса ҳатто у билан тўқнаш келиб қолишдан ўзини олиб қочарди. Бир сафар сабри тугаб, Ко Чжук мўйқаламни қўлга олишга жазм этди. У буниси сақлаш ниятида бўлса ҳам устоз ҳаммасидан воқиф бўлди ва жирканиб деди:

— Бор, қўлларингни юв. Сенинг қора сиёҳингдан фоҳишанинг упаси ва бўёқларидан ҳам қўлансароқ ис келяпти.

Кейинроқ устоз Ко Чжукни кечирди ва яна машқ қилишига изн берди, бироқ шундан сўнг ҳам Сок Тамнинг шогирдига муносабати ўзгармади. Аксинча, Ко Чжукнинг дастхати чархланиб, тобора нафис бўлиб боргани сари устозининг тунд нигоҳида тушунарсиз безовталиқ чақнай бошлади. Бироқ Ко Чжук умидини узмади. У умрининг деярли ярми давомида устозининг совуққонлиги ва бепарволигидан азоб чекди ва шу давр ичи-

да фақат уларга одатланибгина қолмасдан, шунингдек, жўрттага ўқитувчисиди беҳаловатлик ва алам уйғотишни ўрганиб олди, ҳатто унинг газаби қайнаши ва хўрсинишларидан қандайдир мамнуният ҳосил қиладиган бўлди. Шунга қарамасдан, ўқитувчи ва ўқувчининг бундай бахтсиз қарор топган муносабатларига узил-кесил барҳам бериладиган кун келиши муқаррар эди. Сок Тамнинг ташвишланиши ортиб борарди, Ко Чжукнинг эса ўзига ишончи ортаётганди.

Моҳият жиҳатидан, уларнинг ижодга қарашлари мос туша олмасди. Сок Тамнинг асарларидан у шижоатни қадрлаши ҳис этилар, асосий эътиборини буюмларнинг руҳи ва ички табиатига қаратарди. Ко Чжук эса, энг аввало, гўзалликни қадрларди, ўз ишларида ҳиссиёт ва моҳиятни ифода этишга интиларди. Сок Там учун сурат — руҳнинг ифодаси, Ко Чжук учун — буюмнинг тасвири эди.

Сок Там ҳаммасидан ҳам гаров ва олхўрини тасвирлашни ёқтирарди. Аммо, ажабланирлиси шунда эдики, Япония мамлакатни босиб олган пайтдан устозга аввал завқ берган гаров ва олхўри тасвирлари гаройиб тарзда ўзгара бошлади. Илгарилари улар қуюқ барглари, гунчаларининг кўплиги ва умуман ҳаётини кучи билан ажралиб турарди; энди эса йилдан йилга тобора заифлашар, сўлир ва қуриб, хазон бўлаётганди.

Шунинг учун, устози қартайганида, у чизган гаровларида икки-учтадангина барг қолганди, олхўрида эса ҳеч қачон бештадан ортиқ гул бўлмасди. Бу Ко Чжукнинг гашига тегарди:

— Нега устоз гаровдан барглари узиб ташлашга ва олхўри гулларини шилиб олишга шахт қилдилар?

Ко Чжук энди улғайганди, Сок Там эса ҳозир унга нисбатан аввалдагидек ўжар ва инжиқ муносабатда бўла олмасди. Шунинг учун шогирд бундай савол беришга журъат эта олганди.

— Ҳалок бўлган мамлакат гарови қайси қувончдан сербарг бўла олади? Таг-томири билан йўқотилган сулоланинг уятли ҳаёти сақлаб қолинган амалдори олхўрини гуллашга мажбур қилиш учун куч-қувватни қаердан олади?

Чжен Си-сяо орхидеянинг яланғоч илдизлари орқали ҳалок бўлган Сун сулоласига қайгусини ифода қилган. Чжао Мэн-фу подшоҳга садоқатини бузди ва янги сулолага хизмат қилишга ўтди. Аммо менга фақат Чжен Си-сяонинг орхидеялари хушбўй ис тарқатади, Чжау Мэн-фунинг қор босган қарағайларигина нафратланишга муносиблигини эшитишимга тўғри келмаган.

Рангтасвир ва хаттотлик — руҳнинг ифодаси. Буюмнинг аниқ кўриниши мени чеклаши керакми, ахир?

Агар хаттотлик ёки рангтасвир атиги дунёга қайгу ва аламни маълум қилиш воситаси деб ҳисобланадиган бўлса, санъат маънисиз машгулотга айланиб қолмайдими? Шундай бўлса, эркак бўлиб туғилиб, бир умр қора сиёҳни суртиш ва қоғозни сарф қилиш уят эмасми? Бунин билмайман, албатта, бироқ сизни мамлакат тақдири шу қадар ташвишлантираётган бўлса, тоғларга чиқиб, бошқа ватанпарварлар билан бирга жанг қилиб, ҳеч бўлмаса битта душманни ўлдириб, ҳалок бўлиш муносиброқ ҳисобланарди. Хонада ўтириб, гаров барглари юлиш ва олхўри гуллари сидириш — ўзининг ҳам, ўзгаларини ҳам алдаш демакдир.

Бундай эмас. Тасвирлаётган буюмига садоқатни ҳаммадан ҳам яхшироқ ифода этувчи — кўчаларда расм чизувчидир. Лекин унинг суратлари сариқ чақага арзийди, кейин булардан ўрам қоғози сифатида фойдаланишади, зеро уларнинг маъноси саёз ва тутуриқсиздир. Сен маҳоратининг чизиқларга сарфлаб, суратнинг қийматини оширишга тиришасан, аммо ижодда юксак руҳ намоён бўлмас экан, расмдаги қора ранг шунчаки қора сиёҳ, оқи эса — шунчаки қоғоз бўлади.

Бошқа сафар улар санъат ва дао¹ тўғрисида гаплашдилар. Ко Чжук:

¹ Дао — II асрда шаклланган, диний ва фалсафий унсурларни қамраб олган, борлиқ, кинот, дунё яхлитлигининг ўзига хос қонунларини мужассамлаштирган анъанавий хитой таълимоти.

— Санъатда асосийси нима: тугма қобилиятми, эгалланган кўникмами ёки даога амал қилишми? — деб сўради.

— Даога амал қилиш.

— Нима учун ёзиш қобилияти ва ёзиш кўникмаси тўғрисида гапиришади?

— Қобилият — даонинг нурланиши, кўникма эса — унинг пўстлогидир. Агар даога амал қилинмаса, қобилият ўз ифодасини топмайди ва кўникма эгалланмайди.

— Айтишларича, агар қобилият такомиллаштирилса, даога эришиш мумкин. Шундай бўлса, эҳтимол, қобилият нурланиш эмас, балки даога элтувчи йўлдир?

— Косиблар шундай дейишади. Дао ҳамма нарсани қамраб олади.

— Шундай экан, шогирд, энг аввало қалбини поклаши керакми?

— Ҳа. Шунинг учун ҳам Ван Си-чжи “инсон эмасга таълимимни бермайман” деган. Энди сен, балки, бу сўзларни англаб етарсан.

Сок Там шогирдининг юзига ташвиш билан боқарди. Лекин Ко Чжук ҳечам унинг умидларини оқламоқчи эмас.

— Сиз аввал одам бўлиш керак деяпсиз, шундай бўлса нега мишиқиларга мўйқалам тутқазиш ва уларни иероглиф белгиларини чизишга мажбурлаш керак? Агар, сиз айтганингиздек, даога амал қилиш

ёзиш кўникмасини эгаллашдан аввалбошланиши керак бўлса, кўпчилик ҳаётлари даврида қўлларига мўйқалам ушлашга улгурадиларми?

— Қобилиятни такомиллаштириб ва кўникма ҳосил қилиб, қачон дао билан бирлашиб кета олишларини кутишади. Агар бутун умр машқ қилинса, маҳорат ва кўникмага эга бўласан. Шунда даога амал қилиб биргина қадам қўйсанг, ҳақиқий рассом бўласан. Дао билан бирлашиб ижод қилиш санъатда ўз йўлингни топишни англатади.

— Аммо бунда кўникма бари бир даодан олдин пайдо бўлишини билдиради. Ахир бу аравани отнинг олдига қўйиб эгарлаш билан баробар-ку.

Ко Чжукда таълим олишга киришгандан бери кучайиб бораётган эътироз отилиб чиқди. Бироқ устознинг жавоби ҳам чўрткесар бўлди, зеро унинг қалбида биринчи кундан жой олган ташвиш ниҳоят ўзини оқлади.

— Сен, аҳмоқ, китобийлик руҳини ҳис этиш, битиклар муаттар ҳидини англаб етишни ўрганиш учун асло қайгурмайсан! Бунинг ўрнига валдираганинг валдираган! Сен мумтоз қонунлар ва китоблар моҳиятини тушунмайсан, ахир! Сен назм ва насрдан лаззатни туймайсан. Нақадар шармандалик! Қўлни машқ қилиб, аянчли тақлид қилишдан нарига ўта олмаслик. Ҳеч бўлмаганда бунга уялишинг керак эди — йўқ, бунинг ўрнига буюкларни муҳокама қилмоқчи бўласан.

Кўп ўтмай уларнинг муносабатларида туб бурилиш юз берди. Ўшанда Ко Чжук ўттиз олти ёшда эди.

Бу вақтга келиб унинг паймони тўлганди. Ко Чжук яна Сок Там олдига қайтиб келгандан ўтган саккиз йил давомида у жон куйдириб, деярли руҳий тушкунликда таҳсил оларди; сабот ва кунт билан — узоқ соатлар давомида жойидан қўзғалмасдан рангтасвир ва хаттотликда шундай берилиб машқ қилардики, ёзда доим ўтиришидан қизариб кетадиган думбаси чидаб бўлмас даражада ачирди, қишда эса совқотган оёқлари ниҳоятда увишарди. Устозининг нафратланишидан асло таъсирланмасдан, у рангтасвир ва хаттотлик билан боғлиқ бўлмаган нарсаларга эътибор бермасди. Бунга қадар у ўн йил Сок Там шогирди сифатида кун ўтказган бўлса ҳам бевосита ана шу саккиз йил Ко Чжук хотирасида ҳаётининг энг сермазмун даври бўлиб сақланиб қолди. Ўша ўн йил устозга яқинлашиш учун кетди; ундан кетиш, халос бўлиш, эркинликка чиқиш учун саккиз йил талаб қилинди.

Бу даврда Ко Чжукнинг рангтасвир ва хаттотликдаги маҳорати энг олий етуклик даражасига етди, шунинг учун у аста-секин ном қозона бошлади. Тўғри, турлича фикрлар мавжуд, аммо баъзи бировлар ҳозирга қадар Ко Чжукнинг бевосита ўша даврдаги истеъдод ва илҳом уфуриб турган

ишлари унинг энг юксак ютуқларидан бири деб ҳисоблайдилар. Бироқ Ко Чжукнинг ўзи бу ишларда қандайдир сохталикни ҳис қила бошлади — бу уйига ўт тушган одамнинг бошпанасизлиги ва тушкунлиги туйғусига ўхшаб кетарди.

Бундай ҳиснинг, афтидан, икки сабаби бор эди. Биринчидан, Ко Чжукнинг ёшлик йиллари, ўзига туйилишича, қайсидир қора сиёҳ ва қоғозлар дунёсига маънисиз оқиб кетганди. Ун Гок кейин унга иккита бола туғиб берган хотинни никоҳлаб берган бўлса ҳам, бу аёл унинг учун суқланиш ва эҳтирос маҳбубаси эмас, балки худди жавон ёки ёзув столи каби зарур ашё бўлганди. Унинг ёшлиги, унинг орзулари, унинг муҳаббати, унинг интилишлари — ҳамма-ҳаммаси таълимга, таълимга кетди... Энди эса унинг ҳаёти кеч кузда шамол ва ёмғир остида шохда ёлғиз аянчли титраб, қалтираб турган саргайган япроққа ўхшарди; ўзи кўзлаган, унинг учун ҳамма нарсани қурбон қилган мақсади эса тоғ чўққилари занжири узра кўприкдек эгилган камалак сингари олисда қолганди.

Иккинчидан, Ко Чжук аста-секин йирик рассом ва хаттотга айлангани сари сохталик туйғуси олдида тобора кўпроқ кўндаланг бўлаётган ўз истеъдодининг маъниси тўғрисидаги масалага ўт қўярди. Шу заминда эркак бўлиб туғилиб, бутун умр қора сиёҳни суртиш ва мўйқалам билан овуниш... Бу вақтда эса кимдир ватанини озод

қилиши учун жонини қурбон қилмоқда; кимдир тинимсиз ташвишлар билан ватандошларига илм нурини элтмоқда; кимдир амалий билимларни эгаллаб, ўзини жамиятга хизмат қилишга бахшида қилди. Ко Чжук умрининг ярми нима билан ўтди? Ахир у ҳамма вақт ўзи ҳақида ўйларди ва тер тўкиб ишласа ҳам бу меҳнати, моҳиятига кўра, фақат ночор ва зерикарли турмушдан қочиш бўлди. Бу меҳнат кимга керак эди?

Маъюс куз кунини сўниб бораётганди... Жуда шарти кетиб, парти қолган Сок Там қогоз ва мўйқаламни қўлга олиш учун бордондан аранг кўтарилди. Катта мўйқалам, қирқилмаган, бутун варақ — ўша пайтда булардан деярли фойдаланишмасди. Бу вақтга келиб, бир неча ойдан бери ишга киришмаган Ко Чжук устозининг ўжарлиги ўзида тушуниб бўлмайдиган гижиниш уйғотишини ҳис этди ва қора сиёҳни аралаштириш кераклигини айтиб, хонадан чиқди. Унга устози, Сок Тамнинг хаттотликка ўтакетган даражада берилиши шогирдини ҳайратга солаётгани кулги уйғотаётгандек туйилди. Бироқ у изтиробда ҳовлида сайр қилар экан, қалбида қизиқиш гимираб қолди.

У хонага кирди ва устозининг мўйқалами сиёҳдон четида ётганлигини кўрди — устознинг ўзи эса кўзини юмиб, аранг нафас оларди. Қогозга “Сон-саноқсиз сочлар биргаликда — куч” ҳикматининг

дастлабки уч иероглифи битиб бўлинганди. Сўнгги иероглиф — “куч” ёзилмаганди — устоз уларни битишга улгурмаганди.

— Айтишларича, Со Чже етмиш саккиз ёшида кунжут донига тўрт иероглиф: “Осмон остидаги буюк дунё”ни битишга муваффақ бўлган. Мен ҳали етмишга тўлмасам ҳам бир уринишда тўрт иероглифни ёзиш учун қувватим етмай қолди.

Устознинг ожиз овози ҳозир нақадар мунгли эшитиларди! Лекин Ко Чжук бу сўзларни эшитганида кунма-кун ўзи босиб турган газаби миясига урилди. Сок Тамнинг беҳоллиги Ко Чжукда ҳамдардлик уйғотмади, аксинча, у гайриодатий енгилликни ҳис этди.

— Агар сиз уларни бир ўтиришда бита олганингизда-чи? Агар Олтин қанотли қуш сизнинг столингиздан тўппа-тўғри осмонга отилган бўлса-чи, агар хонангизга тўсатдан фил кириб келса-чи — буларнинг сизга нима дахли бор?

Мутлақо кучдан қолган Сок Там аввалига шогирдининг гапларидан гаранг бўлди. Лекин бир лаҳзадан сўнг бу сўзларнинг асл маъносини тушуниб, унга қаҳр билан назар ташлади.

— Бунга қандай ҳаддинг сигди? Ҳақиқий рассом руҳининг ана шундай юксак ҳолатга эришишини орзу қилади. Ҳеч бўлмаса бир марта!

— Майли бунга эришдингиз ҳам дейлик, аммо бу одамларга нима беради? — тилини тиймасди Ко Чжук.

— Ҳали Тиёншон¹ тогига чиқмасдан туриб Осмон остидаги ўлкада баландроқ тоғ йўқми деб ҳовлиқяпсанми? Сенинг-ча, чўққини забт этганлар ва исмларини абадулабад шон-шуҳратга буркаганлар бефойда иш билан шуғулланганларми?

— Улар ўзларини ва бошқаларни алдаб келганлар. Майли, даода қоғозни сиёҳ билан булғаш бўла қолсин, нима бўпти? Бунда қандайдир сирлилик бор, бу жуда улкан воқеами! Ҳатто ўғрилар ва қассоблар ҳам ўз даоларига амал қиладилар. Ҳатто кулоллар ва темирчилар ҳам ўз даоларига риоя қиладилар. Ўз исмингни мангуликка муҳрладинг деб хоҳлаганча гапиравер — майли, мендан кейин иероглифлар битилган қоғозлар қолсин, авлодлар кўз ўнгида ўралашиб, жонга тегсин, бунинг қандай нафи бор? Ҳатто қабртошларини ҳам шамол ва ёмғир емиради. Шундай экан, қоғоз билан қора сиёҳ қанчага чидайди? Бундай мерос ҳеч кимнинг турмушини яхшилаётмайди, ҳеч кимни тўйдирмайди ва иситмайди. Сиз эса бу маънисизликни бекитиш учун гўёки ўзингиз эришган руҳнинг қандайдир таърифлаб бўлмайдиган, ақл бовар қилмайдиган даражасига эришдим деб маъқуллаганингиз-маъқуллаган.

¹ Тиёншон — Хитойдаги бешта муқаддас тоғдан биттаси.

Кескин зарбдан Ко Чжук пешанасини ушлаганча, чалқанчасига йиқилди: газабланган устози унга сиёҳдоннинг тошдан ясалган қопқогини отганди. Ко Чжук қон босган кўзини артар, қулогини эса қари ўқитувчисининг телбанома бақириси ёрай дерди.

— Аввалбошдан сенинг разил суяклигингни сезардим! Йўқол! Сенинг жойинг бозорда — лавҳаларни чаплаш. Сен ўзингни рассом қилиб кўрсатмоқчи бўлиб, шунча йил кўлимда ўқидинг — энди сенга ҳар қандай бўёқ суркашингга, балки, бир қопдан гуруч беришар!..

Улар бошқа кўришишмади. Ко Чжук устозининг уйини дарҳол тарк этганидан кейин бу ерга Сок Там тобутга тушгандан сўнггина келиб қолди.

У ўзининг ажинлар чуқур из қолдирган пешанасини ушлаб кўрди. Чандиқ деярли сезилмасди. Хотирасида устозининг чеҳраси гавдаланди — нафрат ҳам, кўрқув ҳам йўқ, фақат қайғу...

— Отахон, Ким келди.

Чху Сунинг товуши уни яна хотираларнинг чексиз олаmidан суғуриб олди. Эшикдан Чхо Хоннинг боши кўринди.

Ко Чжук Чхо Хонга одатда кеч туғилган фарзандга нисбатан бўладиган алоҳида меҳрибонлик кўрсатарди. Бунинг сабаби шогирдининг юмшоқ, кўнгилчан табиати эдими? Ёки ўзининг самимий ғамхўрлигими? Лекин ҳаммаси, афтидан,

Чхо Хоннинг дастхати билан боғлиқ эди. Бу шогирди ҳали мўйқаламни тўғри ушлай олмасдан туриб, ярим тез ёзувни эгаллаб олди; кейин низом бўйича ёзувнинг уддасидан чиқмасдан тез ёзув ва ҳарфларни чирмашган усулда ёзишни ўрганди. Ҳозирги ёшлардан фарқли равишда, Чхо Хон ўз дастхатини яратишга роса уч йил сарфлади. Завқ-шавқ, ҳавас қилса бўладиган сабот ва муқимлик билан етти йил давомида мумтоз китобларни ўрганди. Шу билан бирга у камтарин, ўзига талабчан эди, ҳовлиқмасди; ушбу баҳорда Ко Чжук шогирдлари ишларининг кўрғазмасига тортиниб, фақат иккитагина хаттотлик ўрамини таклиф қилди. Чхо Хоннинг дастхати бир оз нотекис, аммо қандайдир галати куч билан тўлиб-тошганди; у Ко Чжукка ўзи ёшлигида рад этган ва ҳозир, йиллар ўтиши билан тобора чуқур маъноли бўлиб туйилаётган Сок Там ёзув услубини эслатарди.

— Бугун ҳам айланиб келиб, бизга марҳамат қилдингизми? Чху Су хонимдан эшитишимча, сизга ҳаракат қилиш у қадар қулай эмас, мушкулроқ экан...

Чхо Хон эрталаб қартайган устозининг соғлигидан хабар олиш учун уни безовта қилишга жазм эта олмаганидан ҳозир ўзини ноқулай ҳис этарди. У шундай ҳам дудуқланарди, ҳозир эса хижолатлигидан жуда тушунарсиз гапирарди.

Ко Чжук у билан хушмуомала бўлиш учун юм-шоққина қилиб деди:

— Ҳақиқатдан кўз юмиб бўлмайди. Лекин бари бир бугун бир оз магазинларни айланиб келамиз. Ҳа, айтгандек, кутубхона нима бўлди?

— Уларнинг айтишича, ҳеч нарса қилиб бўлмайди, ҳаммаси каталогга киритилибди.

— Қанча пул тўланса ҳамми?

— Жаноб директор асло иложи йўқ деди.

— Билармонлик қилишяпти. Директор билан шахсан ўзим гаплашишимга тўғри келадиганга ўхшайди.

— Бу бугун сиз учун шарт эмасди...

— Бекор гап. Яхшиси машинани келтир.

Чхо Хон индамай чиқиб кетди. Унинг юзидан ажабланиш ифодаси сезилиб турарди, аммо бугун ҳам устози нега қатъият билан ҳамма жойдан ўз ишларини сотиб олаётганлигини сўрай олмади.

Кун илиқ, ёқимли эди. Ко Чжук шогирдининг қўлига суяниб, бадий буюмлар магазинлари ва дўкончалари жойлашган мавзеда машинадан тушди. У бу ерга неча ойдан бери келарди.

— Э, мухтарам Ко Чжук марҳамат қилибдилар. Сизни қўйитишга мажбурмиз, ҳозирча бирор янги нарса йўқ. Мазангиз қочипти, деган овоза тарқалди — шунинг учун ҳамма асарларингизни ушлаб туришибди, ҳеч ким ҳеч нарсангизни келтирмаяпти.

Ко Чжук йўлида давом этди.

Ко Чжукни яхши танийдиган бадий буюмлар магазинлари эгалари уни ҳурмат билан қарши олардилар. Бироқ излашлари ҳозирча бесамар эди. Фақат бешинчи ёки олтинчи дўкончада унинг нигоҳи тўсатдан таниш ўрамга тушди. Ярим тез ёзув. Ко Чжукнинг имзосида “ко” бўғини одатдагидек “қадимий” иероглифи билан эмас, балки худди шундай эшителидиган “ёлғизлик” иероглифи билан ифодаланганига қараганда ўрам Ко Чжук иккинчи бор Сок Тамни тарк этган вақтга тааллуқли эди.

— Бунинг учун сенга Ун Гок мўйқаламига мансуб орхидеяни бераман. Розимисан?

Дўконча хўжайини бундай таклифдан самимий хурсанд бўлди. Исмнинг биринчи иероглифи “ёлғизлик” бўлган ўрамлар умуман у қадар юқори баҳоланмаслигини қўяверинг — мазкур ҳолатда биринчи қарашданоқ асар унчалик муҳим аҳамиятга эга эмаслиги сезилиб турарди. Ко Чжук назарда тутган Ун Гокнинг орхидеяси қандайлигини дўконча хўжайини билмасди, лекин бадий буюмлар магазинларининг эгалари анчадан бери Ко Чжук билан бундай айрибошлашлардан зарар кўрилмаслигини гапириб юардилар.

— Муҳтарам Ко Чжукка хизмат кўрсатишдан мамнунмиз, — деди дўконча хўжайини суҳбатдошидан очиқ миннатдорчилик кутиб.

— Раҳмат. Суратни кейинроқ мана шу йигит орқали юбораман, — Ко Чжук Чхо Хонга имо қилди.

— Ташвишланмай қўя қолинг. Ўзим олдингизга бораман. Кечқурун борсам, сизга қулай бўладими?

— Ҳа.

Дўконча хўжайини ўрамни олиб, уни қутига жойламоқчи бўлди.

— Ҳожати йўқ. Қандай бўлса, шундайлигича беравер.

— Бир оз дам олиб, яна йўлга тушамиз, — деди у, аслида ҳеч кимга мурожаат қилмасдан.

Кузги рангдор шудринг томади,

қуюқ булут бурқирайди.

Муаллақ зар қогоз тасмаларидек,

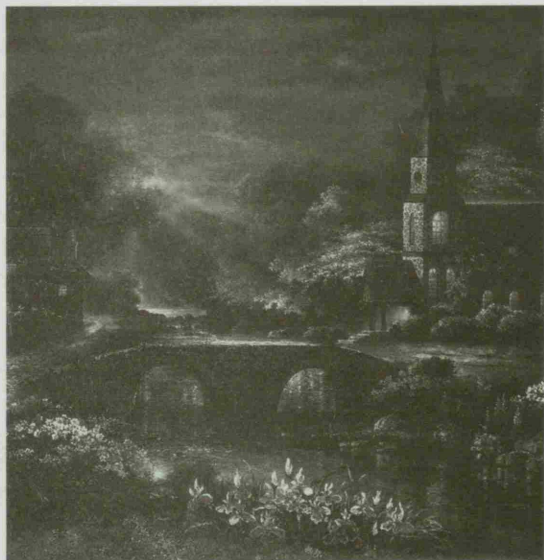
ҳарир булутлар кумуш тус олади.

Ёзув услубига кўра, бу ўша вақт Ко Чжук тез ёзувга берилиб кетган Хуан Шань-гу¹га тақлид эди. Иероглифларнинг чизиқлари гўё биринкетин кўчиб кетаётгандек туюларди — бу шеърлар бир чойнак май учун ёзилган бўлиши керак. Ко Чжук қалбида ўтмиш надомат, пушаймонлик билан акс садо бермади — йўқ, қандайдир софлик, симиллаш эсгандек бўлди...

¹ Хуан Шань-гу — Сун даврининг машҳур хитойлик шоири ва хаттоти Хуан Тин-цзян (1045–1105)нинг тахаллуси.

Сок Тамни тарк этганидан кейин Ко Чжук бир оз вақт устоз уни ўзи қувиб юборганига ўзини ишонтирган бўлди. Ко Чжук пала-партиш кўплаб расм чизар, ишларини суриштириб ўтирмасдан сотар ва топганини май ва аёлларга сарфларди; у бундай турмуш тарзини ўзига хос, лекин ҳиссиётсиз устозидан ўч олиш учун адолатли деб ҳисобларди. Бироқ вақт ўтиши билан Ко Чжук ақлининг йўналиши ўзгарарди. У арзимас мақтовлар ва арзимас пулларга одатланиб, қабих лаззатларга ишқибоз бўлиб, устозини ўзи ташлаб кетганлигини тушуна бошлади.

Баъзан унинг ўйига ўзига шунчалар қувонч бағишлаётган дунёвий ютуқлар аввалги орзуларига ҳеч қандай дахли йўқлиги келарди ва ҳатто сарф қилган сабъ-ҳаракатлари ҳамда бошидан ўтказган синовлар билан таққосланганда ўта арзимас бўлиб кўринарди. Унга йўл харажатлари ёки мўйқаламга сарфларни қоплаш деб ёқимли номлар билан беришаётган пуллар моҳияти бўйича садақа сифат эди. Олдида уни осмонга кўтариб мақташлари бозорда дайди артистларга далда берадиган жаҳд-жадал билан бақиришлардан афзал эмасди. Буларнинг ҳаммаси Ко Чжукка денгиз сувидек таъсир қиларди: қанча кўп ичсанг, шунча томогинг қурийди ва Ко Чжук устози Сок Тамнинг уйини ташлаб чиққандаги шавқсизлик ҳиссини кучайтираётганди.

Бунда ёш қайноқ қоннинг муайян вақт шафқатсизлик билан бостириб келинган эҳтиросли жўш уриши ҳам ўз ролини ўйнади. Мамлакат бўйлаб саёҳат қилар экан, Ко Чжук отаси ашаддий ишратпараст бўлганлигини билиб олди; у оиланинг бутун мол-мулкини ҳавога совурган, пировард натижада ўз соғлигига зомин бўлиб, ўттиз ёшдан ҳатлаши биланоқ бандаликни бажо келтирган экан. Онаси эса ҳатто вафот этган эрининг таъзия маросимлари тугамасдан, қўшнисини билан қочиб кетибди. Авваллари шогирднинг нажоти устозининг ўғитлари ва юксак мақсадларда эканлигига кўр-кўрона ишонч юки билан босиб турилган шаҳвоний ҳирслар энди Ко Чжукни чирмаб олди. У телба бўлгандек дайдиб юрар, севиб қолар, майхўрлик қиларди. Ҳатто япон маъмурларининг шафқатсиз солиқлари мамлакатни очлик ва қашшоқликка маҳкум қилган уруш пайтида ҳам Ко Чжукнинг лаззатланиш иштаҳаси чегара билмасди. У бу роҳатланишларни осонгина топарди. Ахир қўшнисининг ёнаётган уйида ловиясини қовуриб олишни эплаштирадиганлар ҳамиша топилади. Ўшанда ҳам шундай эди: мамлакат очликдан шишиб ётарди, бироқ урушда ва японлар билан ҳамкорлик қилишда мўмайгина пул ишлаб топган одамлар ҳам кам эмасди.

Аммо кўп ўтмасдан Ко Чжук ҳаётини остин-устун қилиб юборган воқеа содир бўлди.

Ўша пайтда у ўгли Сеулдаги япон генерал-губернаторлигида юқори лавозимни эгаллаб турган японпараст катта ер эгаси жаноб Хоникида меҳмонда эди. Хо санъатни қадрлар, рангтасвир ва хаттотликни яхши тушунар ва вақти-вақти билан уйида мўйқалам соҳибларини тўплаш билан ўзини овунтирарди. Бу даврда ёрма бўтқаси, ҳатто соя кунжараси ҳам йўқ эди, шунинг учун сахий меҳмондорчилик ва “йўл харажатларини қоплаш” деб аталадиган чойчақа меҳмонни дастурхони очиқ хўжайинга самимий миннатдорчилигини билдиришга мажбур қиларди. Бунинг устига япон маъмурлари билан барча ўз алоқаларига қарамасдан японларни у тўпламаган эди-ку!

Лекин бир неча кундан сўнг Ко Чжук олдиға устози Ун Гок келди. Ко Чжук самимий хурсанд бўлди: Ун Гок ўзини ҳаммага қараганда ҳам яхши тушунадиган Сок Тамнинг энг яқин дўстигина эмасди; Ко Чжукнинг ўзи бир неча йил Ун Гок қўлида таҳсил олганди. Бевосита Ун Гок Ко Чжукни уйлантирди. Бевосита Ун Гок Ко Чжук Сок Тамни тарк этганида ҳаммага қараганда буни чуқурроқ тушунди. Бироқ Ко Чжукнинг қувончи ҳавода осилиб қолди.

— Қойил! Ота-онасиз, устозсиз, оиласиз ёлғиз гаров Ко Чжук ҳақир қарияни танишни лозим топди.

Ун Гок Ко Чжук исмининг иероглифлари маъноси ва у қачонлардир ёшлигида ишлатган тахаллуси — Учта Йўқли Одамни эслатиб, унга оғир зарба берди. Муҳтарам Ун Гок қадрли меҳмонни олиб қолишга уринган жаноб Хонинг илтимосларига эътибор бермасдан ўриндиққа ҳам ўтирмади.

— Сок Там ўладиган вақт келганга ўхшайди. У сен бари бир олдига қайтиб боришингга умид қилади — ҳар ҳолда шогирдисан. Сен эса бу ерда!..

Одатда юмшоқ кўнгилли, хайрихоҳ Ун Гокдан бунини эшитган Ко Чжук ўзига таёқ билан тарсиллатиб солганларидек, ларзага тушди.

Аслида дайди ҳаёт Ко Чжукнинг жонига текканди. Бошпанасизлик ва бўшлиқ ношудларнинг тасаннолари билан ҳам, нозик дидли бойваччаларнинг садақалари билан ҳам таскин бермаётганди. Аёллар ҳам, май ҳам. Йиллар қандайдир сездирмасдан ўтиб кетаётганди — мана, қирқ ёш-ни ҳам уриб қўйди.

Балки, Одэ тоғига саёҳат унинг сўнгги қайноқ ҳиссиётига гўё ўчиб бораётган гулханда бир лаҳза ялт этган чўгдек туртки бергандир.

Эртасига эрталаб Ко Чжук жаноб Хонинг меҳмондўст уйини тарк этди ва Одэ тоғига, яқинда қалин дўсти бошлиқ бўлган эркаклар ибодатхонасига йўл олди. Ко Чжук устози Сок Тамнинг олдига қайтиши кераклигини биларди. У

буни орқага қолдирмаслик зарурлигини биларди. У ўз ҳаётидаги энг муҳим қарорлардан бири бўсағасида турганлигини тушунарди. У қайтиб боришни истарди, бироқ қайтиб боришдан қўрқарди. У шунча нарсани бошидан ўтказган уйга яна киришдан аввал ўз қалбини поклаши зарурлигини ҳис этарди.

Ко Чжук ибодатхонага омон-эсон етиб бориб, деярли ярим йил роҳибнинг ҳаёлотга берилувчан турмуш тарзи асосида яшади. Бироқ Ко Чжукнинг саёқ юрган йилларида қалбини қоплаган дунёвий кирнинг қалин қатлами, эски дилсиёҳликлар... Буларнинг ҳаммасидан халос бўлиш осон эмасди. Баҳор эшик қоқди, лекин Ко Чжук ҳеч руҳий ором олмаётганди.

Ана шундай ажойиб кунларнинг бирида Ко Чжук эрталабдан бери оқсочга қарагай пўстлогини шилишда ёрдам бериб, ҳордиқ чиқариш учун ибодатхона орқасида тиз чўкди. Шунда девордаги ранги ўчган безакка кўзи тушди. Даставвал у буни ўн икки ҳомий арвоҳлардан бирининг тасвирига ўхшатди. У янада диққат билан разм солди: боши худди лочинникидек, танаси одамникидек, қанотлари тилла тусда...

— Бу нима? — сўради у ибодатхона бошлигидан.

— Олтин қанотли қуш. Унинг бошида — “Ис-таклар ижроси дури”. У олов пуркайди ва аж-даҳоларни ейди. У ҳамма томонидан денгизлар

билан қуршалган Сумеру тоғида яшайди. Бу қуш — Будда қонунини қўриқлайдиган саккизта илоҳнинг бешинчисидир. Уни яна Олтин қанотли қуш ёки Ажойиб қанотли қуш ҳам деб аташади.

Буни эшитиши билан Ко Чжукка “Олтин қанотли қуш денгизни тешиб ўтмоқда” байти ёдига тушди. Шу пайтгача унинг учун Олтин қанотли қуш фақат мажоз, устозининг қатъиятли, катта-катта ораси очиб ёзиладиган дастхати билан боғлиқ қандайдир куч рамзи эди. Бироқ у ушбу ранги ўчган безакни кўрганидан кейин Олтин қанотли қуш ўзи учун тирилди. Бир лаҳза унга ҳатто улуғвор қуш олтин қанотларини силкитиб, юксак осмонга парвоз қилганини ва тўсатдан пастга тошдек отилиб, денгиз тўлқинларини тешиб ўтиб, типирчилаётган аждаҳони чангаллаб олганини кўргандек ҳам туюлди. Ва шу онда устозининг “Агар сен ҳеч бўлмаса бир марта мўйқаламинг остидан чиқаётган битикда ҳаётни кўра олсанг — мақсадингга эришган бўласан” деган сўзларини ниҳоят тушунди.

Эртасига Ко Чжук лаш-лушини йиғиштирди ва тоғдаги ибодатхонани тарк этди. Урушнинг сўнгги йили кетаётган эди.

Ко Чжук кечикди. Шунинг учун у ўзининг қайтиб келган кунини хотирлар экан, ҳамиша аччиқ ўқинишни ҳис этарди. Одатда кимсасиз бўладиган

ҳовлида ҳозир марҳумнинг шогирдлари ва дўстлари тўпланганди. Ҳеч ким Ко Чжукнинг қайтиб келганига хурсанд бўлмади, ҳеч ким унга бир огиз гапирмади. Фақат Ун Гокгина совуққонлик билан гижиниб гулдиради:

— Мёнчжондаги мотам матосидаги ёзувни сен қиласан. Сок Тамнинг сўнгги иродаси шундай. Марҳумнинг лавозими ва илмий даражасини ёзиш керак эмас. Оддийгина қилиб: “Кимлар уруғидан бўлган олийжаноб Сок Там, конфуцийчи жасадининг тобути”, — деб ёзасан ва кўз ёшини тўхта-та олмай қўшиб қўйди: — Сен ҳеч бўлмаса тушуняпсанми? Агар Сок Там мёнчжондаги ёзувни бевосита сен битишингни хоҳлаган экан, у сенинг қўлинг билан ёзилган иероглифларни ўзи билан олиб кетмоқчи бўлган. У иқтидорингни шу қадар қадрларди! Эҳ, аҳмоқсан, аҳмоқ...”

Шунда Ко Чжукнинг азоб тортиб келган қалби ағдар-тўнтар бўлди. Гуё эски озорлар нутилганди! Эҳтимол, ҳаётида биринчи марта устозининг кўзига тик қарагиси келди... Аммо ҳатто тобутнинг қопқоғи ҳам михланиб бўлганди.

— У ёққа бормаимизми, устоз? — эҳтиёткорлик билан сўради Чхо Хон ёйилган ўрам устида қайгули ўйларга чўмган Ко Чжукдан.

У воқеликка қайтди ва оҳиста ўрнидан турди.

— Йўқ, борамиз.

Улар яна бир нечта дўконларни айланиб чиқдилар. Бирдан Ко Чжукнинг кўз ўнги қоронгилашди, оёқлари ҳолсизланди.

— Сизга нима бўлди, устоз? — Чхо Хон шалпайган Ко Чжукни аранг ушлаб қолди, устози шогирдининг қўлида осилиб қолганди.

— Ҳеч нарсa. Ҳозир йўлга тушамиз.

Қандайдир ғалати нарсa, худди электр токи орқасига санчилгандек бўлди, пешанасини совуқ тер босди. Чхо Хон Ко Чжукка ўтиришига ёрдамлашди.

— Уйга қайтсак яхши эмасми, устоз? Бугун биз ҳеч нарсa тополмасак керак деб хавфсираяпман.

Лекин Ко Чжук қатъият билан деди:

— Бошқа магазинларни қараб чиқ. Мен шу ерда бўламан. Агар бирор нарсa топсанг, айтасан.

Чхо Хон устозининг аҳволини билишга ҳаракат қилиб, бир неча сония унинг юзига синчиклаб тикилиб турди, кейин индамасдан чиқиб кетди.

— Ҳозир ҳамма ёқдан сотиб олаётган ишларингизни нима қилмоқчисиз? — тулкилик билан сўради дўкон хўжайини Ко Чжук нафасини ростлаб олгандан кейин. Бу савол бир неча ойлардан бери бадий буюмлар магазинларининг эгаларини қизиқтираётган эди. Бироқ Ко Чжук ҳеч кимга ўз ниятини ошкор қилмасди. Бугун ҳам буни ошкор қилиш нияти йўқ эди.

— Нима қилишни биламан.

— Демак, тўғри экан-да? Сиз ўз музейингизни очмоқчимисиз?

“Музей? — заҳархандалик билан тиржайди Ко Чжук ва унинг юраги ифодалаб бўлмайдиган маъюслик билан зирқиради. — Улар билганида эди...”

— Омон бўлсак, кўрамиз, — мавҳум жавоб қайтарди Ко Чжук ва гапни бошқа томонга бурди. — Бу аслиятими?

Бу аслият бўлиши мумкин эмаслигини аъло даражада билгани ҳолда у бармоғи билан ўрамга — Чху Са услубига яққол тақлидга: “Рассомнинг санъати Буюк дарё сувлари кабидир. Хаттотнинг маҳорати ёлғиз қарағай кабидир”га кўрсатди.

— Йўғ-э, қўйсангизчи, муҳтарам жаноб. Бу бир таниш йигитнинг кўчирган нусхаси, уни Ун Бон деб аташади. Ўйлашимча, битикда дунё гала-говуридан паришонлик ҳисси бордай, шунинг учун олдим.

— Ҳа, шундайми...

Ко Чжук хаёли қочган ҳолда ўрамга боқар экан, буюк Чху Са ҳақида ўйларди. Қачонлардир у қалбини нақадар забт этганди!

Дафндан кейин Ко Чжук яна ўн йилча устозининг етим уйида тарки дунё бўлиб яшади. У устозининг қариб қолган беваси, асраб олган ўғли ҳақида гамхўрлик қилар ва яна сабот билан ишларди. У ўзига аввал аллақачон “умрини ўтаб

бўлган” сифатида кўринган услублар ва дастхатларни ўрганарди.

У яна Хитойнинг қадимий эпиграфикасига киришди. У бронза уч оёқлари ва тош барабанлардаги ёзувлардан, Цинь ва Хань, Уч салтанатлик ва Ғарбий Цзинь матнларидан нусха кўчирарди. У яна Жанубий мактабнинг Чжун Яо, Вэй Вань, Ван Си-чжи ва унинг ўғли Ван Сянь-чжи, Чжи Юн ва унинг шогирдлари, Шимолий мактабнинг Со Цзин, Цуй Юэ ва Яо Юань-бяодан Оуян Сюн ва Чу Суй-лянгача бўлган хаттотликларини ўрганарди. Шундай қилиб, Ко Чжук етук ижодкор даражасига етганида Сок Там кўп марта тилга олган китобийлик руҳини сингдирарди. Қаерлардадир инқилобий бўҳронлар гулдирарди, фуқаролик уруши аланга олаётганди, бироқ ҳеч қандай гала-говурлар Ко Чжукни устозининг уйини ташлаб кетишига мажбурлай олмасди.

Бевосита ана шу пайтда Ко Чжук хаттотлик сирларини эгаллаб, йўлининг туб бурилишларида неча бор бўлганидек, ўзида ҳамиша ҳақиқий завқ-шавқ ҳиссини уйғотадиган Чху Санинг ижодига яна мурожаат қилди. У марҳум устози, ўзи бу тўғрисида очиқ гапирмаган бўлса ҳам, амалда буюк ижодкорнинг ҳақиқий, эҳтимол, ягона меросхўри эканлигини тушуна бошлади.

Лекин ҳатто Чху Са ҳам Ко Чжук қалбини тўла забт эта олмасди. Устози вафотидан кейин Сок Там уни шогирдликка олишга иккиланганлиги, бутун умр ундан эҳтиёт бўлиб юрганлиги, ўзининг иродасини букканлиги тўғрисидаги аччиқ хотиралари бир оз юмшаган бўлса ҳам Ко Чжукка вақти-вақти билан бари бир азоб берарди. Бундан ташқари Ко Чжук Чху Санинг қарашларини сўзсиз қабул қила олмади. Ко Чжук санъатни нафосат ижоди деб тушунарди ва унинг фикрича Чху Са ижодида фалсафа жуда кўп эди. Ёзувларнинг муаттар ҳиди ва китобийлик руҳи гўзалликни яратишнинг қўшимча воситалари, ҳатто гўзаллик турларидан бири бўлиши мумкин, аммо улар моҳият жиҳатидан гўзалликнинг унсури бўлишга қодир эмаслар. Ва Чху Санинг рангтасвирдаги ютуқлари бевосита ижодкор сифатидаги шахсий даҳолигининг оқибатидан бошқа ҳеч нарса эмас. Бундан ташқари Чху Са қарашларининг асосига қўйилган Цин янги конфуцийчилиги йиллар ўтиши билан энди ниш ураётган “манбаларга қайтиш” ҳаракати учун росмана фалокат бўлди ва тақлидгўйлар орасида бевосита Цин натура фалсафасининг таъсири ўша пайтдаги Корея санъатини иккинчи навли Хитой намуналари маъносини тузукроқ англамасдан, улардан нусха кўчиришга олиб келди. Шунинг учун Ко Чжукка Чху Са устози Сок Там каби ҳурматга ва таъзим қилишга муносиб буюк инсон

бўлиб қолган бўлса ҳам, Ко Чжук санъатда унинг йўлидан бора олмасди.

Бирор соатлардан сўнг Чхо Хон қўли қуп-қуруқ қайтиб келди. У қолган барча магазинларни айланиб чиққан бўлса ҳам Ко Чжукнинг ишларини топа олмаганлигини айтди.

Ко Чжук Чхо Хоннинг қўлига суяниб, шаҳар кутубхонаси томон йўл олди. Унинг ўша ердаги бир нечта ўрамни қайтариб олиш умиди сўнмаган эди. Аммо бу аянчли тугади. Ко Чжук бўш келмайдиган директор билан гаплашаётганда овозини кўтарди ва ҳушидан кетди.

У куннинг иккинчи ярмидагина ўзига келди. У ўз хонасида ётарди; атрофида одамлар турарди. Ко Чжук секин уларнинг юзларига бирма-бир кўз югуртирди. Мана Чхо Хон, унинг юзи оқариб кетганди; ёнида иккита собиқ шогирдлари; йиги-сиги қилаётган Чху Су... Худди у сўрамоқда:

— Отахон, тузукроқмисиз?

Ко Чжук жавоб ўрнига бошини қимирлатди.

Чху Су ёнида яна бир таниш башара. Бу Нан Чжон — Ко Чжук ўзи адабий тахаллус қўйган биринчи шогирди. Сурбет, шилқим... Ко Чжукнинг боқишлари совуқ, еб қўйгудек бўлиб қолди.

Нан Чжон унинг қўлида ўн йил — Ко Чжук Сок Там уйининг тўрт девори ичида қамалиб олганидан ўзининг шахсий хаттотлик мактабини очгунча ўқиган. Уларнинг ёшлари ўртасидаги фарқ

нари борса ўн-ўн икки йилни ташкил этарди; Нан Чжон хаттотликка ўқишга қирқ ёшга тўлай деганда жиддий киришди, у бари бир муносиб шогирд эди, Ко Чжук унга ҳатто тахаллус ҳам тўқиб берди. Бироқ қайсидир бир вақтга келиб Нан Чжоннинг олға юриши тўхтаб қолди, бир неча йилдан кейин эса у ўзининг хаттотлик мактабини очди. Ко Чжук шогирди у билан тузукроқ хайрлашмасдан ҳам кетиб қолганидан кўнгли ранжиганди, бироқ энг хунуги олдинда экан. Нан Чжон у ҳам гўёки устоз Сок Тамнинг шогирди ва Ко Чжук унинг учун атиги каттароқ ёшдаги ҳамкасби эканлиги, гўёки улар ўн йил хаттотлик ва рангтасвирни Сок Тамдан ўрганганликлари тўғрисидаги мишмишларни тарқата бошлади. Бундан хабар топиб газабланган Ко Чжук шу заҳотиёқ Нан Чжоннинг мактабига борди.

— Кираверинг, кираверинг ҳурматли ҳамкасб, — дарров майин қулумсирай бошлади Нан Чжон.

Унинг мунофиқлиги, биринчи навбатда, атрофга тўпланган шогирдлар учун мўлжалланган эди. Ва у бунга муваффақ ҳам бўлди. Аввалига Нан Чжон Ко Чжукка биргаликда ўқишган йилларини хотирлашни таклиф этди, бироқ бу Ко Чжукка гувоҳлар олдида унинг шаъни ва қадр-қимматини ҳақорат қилганлик учун судга бериш таҳдиди билан тугади. Бу ўн йил муқаддам бўлганди.

— Отахон, бу жаноб сизнинг гаров тасвири туширилган иккита рангтасвирингизни олиб келди, — шошилиб тушунтиришга тушди Чху Су Ко Чжукнинг Нан Чжонга нафрат билан тикилганлигини пайқаган ҳолда.

— Сиз, устоз, ўз чизган суратларингизни тўплаётганингиздан хабар топдим... Нима бўлса, ҳаммасини олиб келдим...

Афтидан у самимий гапираётган эди. Ўзи олти миш ёшга яқинлашиб қолган ва улар кўришмаганларидан ўтган ўн йил ичида Нан Чжоннинг юзидаги ажинлари кўпайганди. Ко Чжук қовоқларини уйди. Қалб жароҳатлари дарров бита қолмайди.

— Яхши. Борақол, — деди бир неча дақиқадан сўнг Ко Чжук зардаси қайнаганини аранг босиб.

— Ҳозир суратни қўяман-да, кетаман, — Нан Чжоннинг афти қорайиб кетди, бироқ у итоаткорлик билан хонани тарк этди.

Бир оз вақт ўртага огир сукунат чўмди. Уни биринчи бўлиб Чху Су бузди.

— Чэ Си қўнгироқ қилди.

— Қачон келаркан?

— Эҳтимол, кечқурун. Юн Сига қўнгироқ қилайми?

— Қилақол, — оҳиста жавоб худди хўрсинишдек эшитилди.

Чэ Си қонуний хотинидан бўлган катта ўғли эди. Хотини ўғил ва қиз кўрганди, лекин қизи уруш пайтида вафот этди. Юн Си Ко Чжукнинг сўнгги жазманидан бўлган ўғли эди. Чэ Си қирқ ёшдан ошганди; унинг Пусанда ўз бизнеси бор эди. Кичик ўғли Юн Си энди йигирма ёшга кирган, пойтахт университетларидан бирида ўқирди.

Ко Чжук жуда меҳрибон ота эмасди, аммо ҳар гал ўғиллари ҳақида ўйлаганида кенжаси хусусида ташвишланарди. Эҳтимол, Юн Си ўн уч ёшга тўлмасидан онасидан ажралганида; уни Чху Су тарбияларди. Бугун эса бевосита Чэ Си тўғрисидаги фикр юрагини зирқиратди. Кўзининг олдида ҳамиша шошиладиган, тинкаси қуриб ишлайдиган ўрта яшар эркак эмас — йўқ, балки биринчи марта дайди, деярли қашшоқ отаси билан юз кўришган ўн олти ёшли ўспириннинг чеҳраси гавдаланди. Ва Ко Чжук хотинининг бир неча ўн йил эсдан чиқарган юзи тушида эмас, ўнгидагидек намоён бўлди.

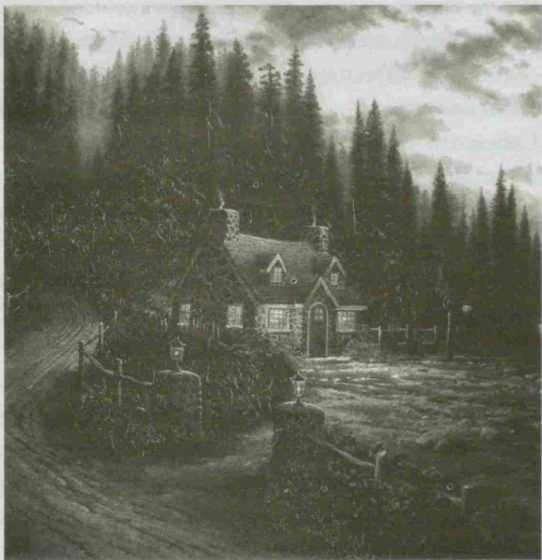
Ко Чжук устози Ун Гоннинг унаштиришида йигирма икки ёшида уйланди. Рафиқаси кёнчжулик Чхве уругидан, Ун Гокнинг жияни эди. У гўзал эмасди, лекин юмшоқ қўнгил бўлиб, Ко Чжукнинг хотирасида ундан бирор марта аччиқланмаган, у билан сира баҳслашмаган аёл сифатида қолганди. Бироқ уларнинг никоҳи Ко Чжукнинг ёшлигини ютиб юборган рангтасвир ва хаттотликка ашаддий

эхтироси туфайли бахтсиз бўлганди. Қисқагина асал ойларидан кейин Ко Чжук яна ўз машғулотларига калласи билан шўнғиб кетди ва тонг саҳардан ярим тунгача устозиникида ишларди; уйда у фақат ухларди, холос. Ҳатто рўзгорни тебратиш ҳам хотинининг гарданида эди. Ко Чжукнинг даромади аҳён-аҳёнда сотиладиган суратлари ва ўрамларидан тушадиган арзимас пул ҳамда Сок Там баъзан шогирдига берадиган гуручдан иборат эди.

Тўғри, Ко Чжук Сок Тамнинг шогирди бўлган пайтида ҳаммаси жойида эди. Ойнинг ўн беши қоронғи, ўн беши ёруғ бўлса ҳам бир том остида яшардилар, фарзанд кўраётгандилар...

Ко Чжук Сок Тамни тарк этганидан кейин эса бу ҳам барҳам топди. Оиласига индамасдан, ҳатто хайрлашмасдан жўнаб қолган Ко Чжук ўн йил давомида хотинини бутунлай ёддан чиқарди. Аммо у ўзини ҳечам айбдор деб ҳис этмасди: Ко Чжук учун хотини ва фарзандлари нобоп пойабзалдек эди, қисса ҳам чидаши ва кийиб юриши керак эди.

Рафиқаси одамларнинг гап-сўзларидан эшитиб, бир неча бор Ко Чжукни излаб топганди. Лекин у кейинчалик ўзи ҳам англай олмаган совуққонлик

билан аёлини олис масофада ушлаб турарди. У ёлғизликда, машаққат билан болаларини катта қилаётган хотинига ачиниш эмас, балки ўзига хос уят — гўё аёли ҳали ҳам унинг турмуш тарзига дахлдор эканидан гоҳида ғазаб ҳиссини туярди. Фақат бир мартагина — хотини уни меҳмонхонада излаб топганида бир нечта чақа ва кийиб тўзитилган оёқ кийими берганди. Унинг бу муомаласи кўпроқ юпун ва очларга одатий ачинишга ўхшаб кетарди. Онасига опичган қизининг иситмаси баланд, юзи шишганди; хотинининг яланғоч оёғи эскириб кетган пойабзалидан ҳадеб чиқиб кетаётганди. Бу уларнинг сўнгги учрашишлари эди.

Ко Чжук оилани тарк этганидан кейин беш йилча ўтгач, хотини айрилиққа чидай олмасдан ота-онасининг уйига қайтиб келди. Худди шу йилда Ко Чжук Мэ Хян билан қўшилишган эди. Сўнг хотини акаси яшайдиган Осакага жўнаб кетди ва шундан кейин Кореяга қадам босмади. Овозаларга қараганда, акаси уни яна унаштирган экан. Бу мишмишлар тўғрига ўхшайди: ҳар ҳолда у ота-онасининг уйида қолдирган фарзандларининг олдига бошқа келмади. Ко Чжук Сок Тамникига қайтиб келганидан бир неча йил ўтгач, болаларни ўзи билан олиб кетди; ўшанда Чэ Си — ўн олти, қизи эса — ўн бир ёшда эди.

Ко Чжукнинг виждони қийналмасди. Бироқ у эри ва болаларини ташлаб кетган хотинини ҳам

айбламасди. У ҳаёти тўқнаш келтирган бошқа барча аёлларга ҳам ана шундай лоқайд муносабатда бўларди. Унинг кексая бошлаганини сездирмаётган Мэ Хян каби бир нечта кисэнлар тўғрисида гапирмаса ҳам бўларди; ҳатто санъат тўқнаш келтираётган аёллар ҳам ўзида доимий эҳтирос уйғотмаётганди. Ко Чжук характерининг ўзи уни мангу ёлғизликка маҳкум этганди.

“Ҳаётимда чинакамига яхши кўрган бирор нарса бўлганми?” — Ко Чжук шундай ўй сураётган экан, ҳозир фақат Чхо Хоннинг бир ўзи бут каби тош қотиб ўтирган хонага шалвираб назар ташлади ва яна чексиз гам-андухли хотираларига шўнғиди. Ҳа, санъат бор эди, албатта. Аввалбошдан у оиласи, турмуш ҳақида ўйлашни билмасди. “Мол-мулк”, “жамғармалар” сўзлари унинг учун бекорчи гап эди, ўзи мансаб ёки шон-шуҳрат кетидан қувмасди. Биринчи қараганда унинг ҳаёти сермазмун ва турфа кўриниши мумкин эди, амалда эса ниҳоятда жўн ва қатъий эди. Ўзини чулғаб олаётган жуда кўп қизиқишлар орасида у умум қабул қилинган меъёрлар ва тор фикрли танқидларга парво қилмасдан, биттасига, энг кучлисига содиқ бўлди — бу ҳаётини йўлини узил-кесил ва батамом белгилаб берди.

“Пировард натижада бу менга нима берди? — заҳархандалик билан ўзини-ўзи сўроққа тутарди Ко Чжук. — Ва нима бериши мумкин эди?”

Ко Чжукнинг бутун умри санъатга икки қарама-қарши қарашни муросага келтиришга уриниш билан ўтди.

Шарқнинг эстетика соҳасидаги ютуқлари ҳамisha муайян маънода бир ёқламалик эди. Санъат аввалбошдан жамиятни бошқариш воситаларидан бири бўлганди, шунинг учун у ҳеч қачон сиёсат учун анъанавий бўлган қадриятлар билан орани узил-кесил уза олмади. Бунинг устига у кўп маротаба фалсафий ва диний таълимот таъсирига дучор бўларди. Хукмдорга содиқлик ва ахлоқий тамойиллар ва анъаналарга содиқлик санъатнинг асосий мавзусига айланди. Олийжаноб эр тўғрисида у битиклар хушбўй исини тарқатиши ва унда китобийлик руҳи ҳис этилиши ҳақида гапириш одат бўлганди.

Ғарбда ҳам янги даврларгача вазият шундай эди, албатта. Узоқ вақт давомида санъат ҳукмдорлар ва йирик ер эгаларининг саройларини безаш учун хизмат қилди, Парвардигорнинг қудрати ва шон-шуҳратини мадҳ этди. Лекин фуқаролик жамияти шаклланиши билан санъат мустақиллик ва эркинликка эга бўлди. Ғарбдаги ижодкорлар шарқдагилардан фарқли равишда сиёсий эмас, балки инсоний қадриятлар ва олий мақсадларнинг элтувчисига айлана бошладилар. Ижодкорнинг истеъдоди, унинг шахсий дунёқараши эса жами-

ятнинг энг асосий қадриятларидан бири ҳисобланадиган бўлди.

Бироқ Ко Чжук дунёга келган даврда корейс ҳалқи ҳам санъатга қарашнинг анъанавий тизими билан боғлиқ эди. Оддий расм чизувчиларнинг кўпчилиги “пасткаш одам” тоифасига мансуб бўлиб, улар мазах қилинарди. Юксак санъатнинг моҳияти фалсафа бўлиб қолаётганди, унинг асосий маъносини ҳамон Йўл — даони ва Маҳлиё бўлиш — дунёқарашни мажозий акс эттиришга уриниш ташкил этарди. Афтидан, Сок Там ушбу қарашларга чинакамига эътиқод қўйганларнинг охиригиси бўлганди.

Европача нуқтаи назарга кўра, Ко Чжук Тангрининг марҳаматига сазовор рассом ҳисобланарди. Сок Тамнинг қарашича эса — пашмалоқ нўноқ бўёқчидан ортиқ кимса эмасди. Агар Ко Чжукнинг бетакрорлиги ожизроқ бўлганда ёки ўзи ҳеч бўлмаса ўттиз-қирқ йил илгари туғилганида, анъаналарнинг тимсоли бўлган устози билан келишмовчиликлари шу қадар чуқур ва жиддий тус олмасди. Лекин Ко Чжук ўз дунёқарашидан бошқа ҳеч нарса билан боғлиқ бўлмасликни хоҳларди; айни пайтда мамлакат аста-секин фуқаролик жамиятини шакллантириш сари йўналган давр ҳам унинг тарафида эди. Ко Чжукнинг Сок Там билан муносабатларидаги шогирднинг устозининг чуқур билимларига сезгир сажда қилишидан кам

ҳисобланмайдиган — устозида ҳам шогирдининг тугма иқтидорига муҳаббат пайдо бўлгани ва сақланиб қолгани ҳақиқатан ҳам буюк бахт эди.

Аммо Сок Тамнинг уйига қайтиб келиши руҳий изланишларига чек қўймади. Ўн йиллик тарки дунёчилик анъанавий тизим билан мурасага келишиш учун сўнгги таваккалона уриниш бўлганди — у бари бир бунга эриша олмади.

Кейин эса йигирма йиллик ижодий сайқал бериш ва янги изтиробли изланишлар — хўш, нимага муваффақ бўлинди?..

Ко Чжук қандайдир галати югур-югурдан уйғониб, яна кўзини очганида қош қорайганди.

— Ҳозир бир оз огритаман, — деди кимдир аёлни сураб экан.

Бу доктор Чон эди. Игна худди аёз шамол эсгандек танани увиштириб, терига санчилди. Хонадаги одамлар кўпайди. Ко Чжук бу нимани англатишини дарҳол тушунди.

— Дада, бу мен — Чэ Симан.

Ўғли кўзи жиққа ёш Ко Чжукнинг қўлини ушлади.

Ко Чжук Чэ Сини уйига олиб келганида ўн олти ёшда эди, бироқ улар бир-бирларига бегоналардек бўлиб қолишаверди. Ко Чжук йигитча биринчи бор қандай уйдан кетиб қолганлигини ёдга олди. Бу Ко Чжук ўғли ҳеч бўлмаса ёзишни ўрганиб олишини назарда тутиб, унга мўйқалам ва қора

сиёҳдон сотиб олган куннинг эртасига рўй берганди. Чил-чил қилиб синдирилган сиёҳдон, тилка-пора қилинган мўйқалам — палид эса ном-нишонсиз го-йиб бўлганди. Бу йигитчани армияга олишмагунча Ко Чжук ҳаловатини йўқотди. Ўғли баъзан уйдан отасининг сурати ёки имзо қўйилмаган ва муҳр босилмаган ўрамини, айрим пайтда пулини ҳам ўмариб кетарди. Бироқ ҳарбий хизматни ўтаб бўлгач, қуйилиб қолди, ўз бизнесини йўлга қўйгач эса қорасини кўрсатмай қўйди. Фақат икки йилча муқаддам отасини йўқлай бошлади.

— Юн Си ҳам келди, — Чху Су хўрсинаётган Юн Сининг қўлини олиб, Ко Чжукнинг бошқа кифтига қўйди. Чху Сунинг кўзлари йиғидан шишиб кетган эди.

“Ҳа, оталарингиз бир пақирга қиммат, — ўйларди Ко Чжук, — ахир, ҳаммангиз турли она-лардан туғилгансиз. Ҳа, майли, сизларга ҳар қалай баъзи лаш-лушлар қолади, бу бир оз бўлса ҳам сизни отангизнинг камчиликлари билан муросага келтирар”.

Ко Чжук меросини тақсимлаб бўлганди. Мевазор — Чэ Сига, мактаб биноси — Юн Сига, уй — Чху Суга тегади. Ва у яна, яхшиямки, адабий мукофот таъсис этиш режасидан воз кечганлиги ҳақида ўйлади. Умрининг охирида бегоналарга бундай хушомад қилишга не ҳожат?

— Тинчлансангиз-чи ахир. Одамни сўнгги йўлга бундай кузатиб бўлмайди, — қандайдир хотин Ко Чжукнинг фарзандлари йиғи-сигисини тўхтатишга уринарди. У ўғилларидан Ко Чжукнинг қўлларини тортиб олиб, уларни қаттиқ қисди ва сўради: мени танидингизми?

Афтидан дори таъсир қилишга улгурганди. Ко Чжук аранг нигоҳини жамлай олди ва унга боқди. У Ок Ке — хаттот аёл эди. Ўз вақтида бу аёлнинг Ко Чжук билан дон олишишлари тўғрисида кўп гапсўз юрарди. Ҳозир бу аёлнинг яқин атрофда ўз хаттотлик мактаби бор эди. Таниди, албатта, таниди. Аммо Ко Чжук тилга кирмасидан бутун вужудини ҳорғинлик уйқусининг қора тўлқини қоплади.

Олтин қанотли қуш учаётганди. У улкан қанотларини бир меъёрда силкитиб, мовий денгиз узра учарди. Лекин унда газабга миниш ҳам, хусумат ҳам йўқ эди. Бу шунчаки заминдагидан ёрқинроқ ва гўзалроқ дунёга талпинаётган улугвор парвоз эди. Унинг қойилмақом пешанасида “истакларни рўёбга чиқариш дурдонаси” кўзни қамаштирадиган даражада ярқирарди, у оловга ўхшаш гулнинг қипқизил япроқлари исини ҳидлар ва бу япроқлар денгиз устида ажойиб булутлардек ёйилганди. Қушнинг кенг орқасида эса Ко Чжук ўтирарди. У сирғалиб тушиб кетмаслик учун бутун кучи билан қуш патларига ёпишарди. Қуш юқорига отилди;

Ко Чжукни тўнтармоқчи бўлгандек, шамол ёпирилди ва у олтин патни ушлаганича осилиб қолди. Қўллари бўшашаётганди. У бақирмоқчи бўлди ва уйғонди.

Девордаги соат тонгги тўртга бонг урди — у анчайин узоқ ухлаганди. Дорининг таъсири тугаганга ўхшайди; даҳшатли оғриқ танасини чийратаётганди. Аммо, нақадар ажабланарли бўлмасин, онги тиниқ эди.

Хонада фақат деворга ёнбошлаган ўгли ва китоб сандигининг устида ўтирган Чхо Хон қолганди. Ко Чжук оҳистагина тўшагига ўтириб олмоқчи бўлди. Буни анчайин осонгина уддасидан чиққани ҳайрон қолдирди. Белдаги оғриқ сусайди. Ва шу онда унинг ёдига тушди.

— Сан Чхоль! — Ко Чжук шогирдининг ҳақиқий номи билан чақирди. Чхо Хон сергак ухлаётганди.

— Устозга не даркор? — дарров жавоб берди у.

— Барча суратлар ва ўрамларни олиб кел.

— Нима учун?

— Айтганимни қил. Ҳаммасини олиб кел ва бу ерга қўй.

Чхо Хон тез қайтиб келди. Асарлар икки юздан кўпроқ экан, улар хонанинг бутун бурчагини тўлдирди.

— Ота, нима қилмоқчисиз? — қизиқди Чэ Си уйқусираб кўзларини уқалар экан.

Ко Чжук жавоб бермади, фақат Чхо Хонга ишора қилди:

— Хонани ёругроқ қилиш керак.

— Ҳозир торшерни олиб келаман.

Чхо Хон устозининг амрини муҳокама қилмасдан бажаришга одатланганди. Бир оз вақтдан сўнг у торшерни кўтариб келди. Хона жуда ёришиб кетди.

— Энди ўрамларни бирма-бир оч ва менга кўрсат.

Чхо Хон аввалдагидек, сукут сақлаган ҳолда ишга киришди. Биринчи ўрам Ко Чжук томонидан эллигинчи йилларда Юй Ши-нань услубида битилганди.

— Юй услубида битдим, аммо ундан беш ҳиммат ибратини олишга муваффақ бўлмадим. Чап томонга олиб қўй.

Кейин орхидеяли ўрам турганди.

— Ўша пайтда Чжен Си-сяо йўлидан четга чиқиб бўлгандим, бироқ, аксинча, тэвогуннинг таъсиридан қутула олмадим. Натижада — у ҳам эмас, бу ҳам эмас ҳам. Чапга олиб қўй.

Ко Чжук бир ўрам кетидан иккинчисига шу каби ҳукм чиқарарди. Ҳукмлар, гўё ашаддий душманига нисбатан чиқарилаётгандек, шафқатсиз ва илтифотсиз эди.

Ко Чжук ўзганинг дастхати намуна бўлган ҳолатларда белгилардан нусха кўчиришдаги ва

уйғунликдаги ноаниқликларни қайд этарди; унинг ўзи ижод қилганларида эса шахсан бемаънилиги ва нўноқлигини айбларди, шунинг учун ўрам кетидан ўрам чап томондан жой олаётганди. Суратлар билан ҳам худди шундай бўлаётганди. Қадимий қоидаларнинг бераҳмлигига ўзининг совуқ муносабати қўшилди — Ко Чжукка ҳеч нарса ёқмаётганди.

Ко Чжук ўз ишларини салкам тушгача кўздан ўтказди. Бунга қандай қувват топилди?! Эрталаб ташриф буюрувчилар турнақатор бўлишди, бироқ ҳеч ким устознинг дарғазаб шиддатини тўхтатишга журъат эта олмади. Ко Чжук эса ҳеч нарсани пайқамаётганди.

Ҳаммаси охирига етганида ўнг тарафда фақат биттагина ўрам ётарди.

— Яна борми? — сўради Ко Чжук титроқ овоз билан.

— Йўқ, ҳаммаси шулар, — жуда хотиржам жавоб берди Чхо Хон.

Ко Чжукнинг бети қорайиб кетди, боши ҳолсиз кўксига тиралди, танаси шалвираб, секин ёнбошга букила бошлади. Ён-атрофда тўпланиб турганлар бирор даҳшатли нарса содир бўлди деган ўйга боришганди. Аммо шундай дақиқаларда ҳам Ко Чжук тиниқ онг ила ўзи билан ўзи гаплашаётганди:

“Сира кўра олмадим. Ҳаётимда ҳеч бўлмаса бир марта кўришни орзу қилгандим — ҳолбуки

дилимда умидимга, эҳтимол, ета олмаслигимни билардим. Балки, шунинг учун сўнгги дақиқагача буни орқага сурардим...”

Ко Чжук нимани қидираётганди? Ҳа, тонготарда тушига кирган ўша — Олтин қанотли қушни.

Устози Сок Там учун Олтин қанотли қуш — қудратли нафосат ва равшан онгининг анъанавий рамзи ҳисобланарди. Лекин Ко Чжук Кху Са фалсафий анъаналарининг сўнгги давомчиси бўлган Сок Тамни тарк этганидан кейин унинг онгида Олтин қанотли қушнинг маъноси ўзгарди. У Ко Чжукнинг бадий мукаммаллиги рамзига айланди.

Ко Чжук бутун умри давомида амал қилган, аммо сўнгги йигирма йил ичида шогирдларини тарбиялаш жараёнидагина шаклланган эстетик концепциялари, умуман олганда, икки асосий мавзуни қамраб оларди.

Биринчидан, анъанавий рассом сурат чизиш маҳоратини дастхат, хаттотлик орқали эгалларди; Ко Чжук эса сурат ёрдамида хаттотлик сирларини очишга уринарди. Агар битиклар ижоди фақат маънони ёзув белгилари орқали ифода этишдан иборат деб ҳисобланса, у ўзига ҳаётни бахшида қилиш учун арзимаёйди. Бир неча ой ичида мўй-қалам ёрдамида маънони ифода этишни эгаллаб олиш мумкин, ҳозир қалам ёки ручка каби оддий ёзув қуроллари пайдо бўлгач, бунга бир неча кун кифоя қилади. Бироқ хаттотликнинг моҳияти

маънони ифода этиш эмас, балки иероглифларни чизиш жараёнида туғиладиган муҳаббатдир; шунинг учун иероглифни маъно белгиси эмас, маънодор сурат сифатида тушуниш даркор.

Ко Чжук эстетикасининг бошқа бир ўзига хослиги “буюм сурати” ва “қалб сурати”ни ўзаро чегаралашда эди. “Қалб сурати” биринчи навбатда, рассом туядиган ҳиссиётлар бўлиб, унинг ички кечинмаларига батамом боғлиқ эди.

Ко Чжук анъанавий эстетикада бу икки ёндашув ўзаро боғлиқлигини ва бир-бирини тўлдиришини тан оларди, лекин уларни назарий жиҳатдан чегаралаш зарурлигини талаб қиларди. Бунда уларнинг бирини иккинчисидан яхши деб бўлмасди — бу масала шунчаки танловга боғлиқ эди; Ко Чжук битикларнинг хушбўй иси ва китобийлик руҳини умуман санъатнинг асоси эмас, балки атиги “қалб сурати”нинг унсурларидан бири деб ҳисобларди.

Шунинг учун ҳам Ко Чжукнинг Олтин қанотли қуши бевосита ушбу эстетика денгизидан парвоз қилар ва кўкка — мукаммал гўзалликка талпинарди. Ко Чжук ўлими ҳақида ўйлай бошлаганидан буён ана шу қушни кўришга интизор эди. Зеро, бу унинг изланишларига маъно бахш этар ва ҳамма-ҳаммаси учун тақдирлаган бўларди.

Бироқ у Олтин қанотли қушни кўра олмади.

Ҳозир бўлганлар Ко Чжук энди ўзига келмаса керак деган ўйда эдилар, бироқ беш дақиқа ҳам ўтмасдан чол яна кўзини очди ва яна Чхо Хонни чақирди.

— Буларнинг ҳаммасини ол ва ҳовлига олиб чиқ. Ўша айвон ёнидаги гулзорга.

Чхо Хон бу буйруқни қайта сўроқлаб ўтирмаса ҳам, афтидан, бир оз таажжубланди.

— Бутун умрим давомида ўзимни ва бошқаларни алдаб келдим. Ўзим ҳам бирор қимматли нарса қиялпман деб янглишарканман ва тасаннолар, ҳурмат-эҳтиромларни буларга лойиқман деб қабул қиларканман.

— Устоз, нима деяпсиз?

— Кимдир, эҳтимол, буларга арзир. Аммо мен эмас. Атиги бир неча дақиқа илгари осмонга парвоз қилаётган Олтин қанотли қушни чин қалбдан, зориқиб кўриш истагида эдим. Бу умримни маъноли қилади, деб ўйлаётгандим. Ҳозир, ҳатто бу қушни кўрсам ҳам — ана шу маъно қаердан пайдо бўларди?

Чон Хон гангиганча сукут сақларди.

— Энди эса сенга буюрганимни бажар. Агар буларни сақлаб қолсам, фалокат юз бериб, яна авлодларни ҳам алдаган бўламан.

Чхо Хон ўрамларни қучоқлаб, ҳовлига чиқди. Ҳеч ким ҳатто уни тўхтатиб қолишга уринмади.

— Ёлма, — Ко Чжук кимдир Чхо Хон орқасидан эшикни бекитмоқчи бўлганини кўриб, уни тўхтатди. Ва шу заҳотиёқ жон таслим қилаётганнинг овозига сира ўхшамайдиган баланд ва тиниқ товуш билан шогирди кетидан бақирди: — Анали жойга тахла. Ҳаммасини — ўша ерга!

Гулзор хонадан кўриниб турарди. Чхо Хон ўрамларни сўлий бошлаган гуллар ўртасига қўйиши биланоқ Ко Чжук баланд овоз билан буюрди:

— Ўт қўй!

Шу заҳотиёқ ҳамма типирчилаб қолди. Кимдир Ко Чжукни аврашга тушди, бошқа бировлар Чхо Хонни тўхтатиш учун чошиб кетди. Аммо буларнинг ҳаммаси беҳуда югур-югур эди. Ко Чжук ҳеч кимга эътибор бермасдан момақалди роқ овоз билан бақирди:

— Кимга айтяпман, ўт қўй!

Бирдан Чхо Хоннинг афти газабдан буришиб кетди; бир неча лаҳза у Ко Чжукка синчиклаб қараб турди, ўзига халақит бермоқчи бўлганларни қўполлик билан итариб ташлади ва ўт қўйди. Кейинчалик баъзан у Ко Чжукни “сохта устоз” деб аташидан қалбининг тубида, балки, Сок Там ўқитган анъана унга ўзини ана шундай муросасиз инкор этишига имкон бермади. Кўз очиб юмгунча олов ўрамларни ўз қаърига олди. Кимдир қичқариб юборди, кимдир йиғлашга тушди.

Айримлар учун Ко Чжукнинг барча ажойиб санъати, бутун ҳаётининг мевалари ёниб кетди. Бошқалар учун ёрқин аланга даҳшатли ҳақиқатни ёритди. Яна баъзи бировлар учун Ко Чжук умрининг ўзи кул бўлди. Яна бир тоифа одамларга, тўғри, улар кам сонли эди — бир қоп пул ёнаётганди. Деярли ярим аср ҳақли равишда шон-шуҳратга бурканган, асарларини бошқалар қатори икки Президент харид қилган, ҳамма томонидан эътироф этилган моҳир рассом ва устоз; бир сафар Умумкорейя кўргазмаси ҳайъатига бошчилик қилиш фахрли таклифини назарига илмаган Ко Чжук ёнарди, саноқли дақиқаларда кулга айланаётганди... У томонидан яратилган, аслини олганда каравотда ётган қартайган бемор танасидан анча муҳим ҳамма нарса ахлатдек тўпланиб, ўт қўйилган ва уларни олов ямлаётганди.

Ва шу онда Ко Чжук кўрди. Аланганинг қоқ ўртасида бир лаҳзагина у кўкка отилган улкан қушни пайқади, олтин тусда ярқираётган қанотларни ва қудратли парвозни кўра олди.

Ко Чжук ўша кун кеч соат саккизга яқин, етмиш икки ёшида вафот этди.

Русчадан Эркин ЭРНАЗАРОВ

таржимаси.

ЛИ МУН ЁЛЬ ҲИКМАТЛАРИ

Олтин қанотли қуш денгизни тешиб ўтмоқда,
Хушбўй иси анқиган фил дарё кечмоқда¹.

Ҳаёти гўё тоғ бағирлаб вазнсиз оҳиста ҳаракатланаётган баҳорги булут сояси каби, гўё эсиб қолган ёз шамоли супурган ҳовли сингари, гўё овлоқ тоғ дарасидаги кузги ирмоқлар сувидек, гўё қор ёғиб ўтгандан кейинги очиқ ва сарҳадсиз қишқи осмондек тиниқ, сокин, маъюс ва ёлғиз эди.

Инсон эмасга — таълим бермайман.

Азоб-уқубатсиз иқтидорлик қалбнинг ҳақиқий асослар сари йўлига тўсиқ бўлади.

Пешанасига қариб-қартайиб ўлиш ёзилмаган бўлса ҳам қаёққа шу қадар шошилди.

¹ Бу ҳикматнинг маъноси шундай: мовий денгизга отилиб, аждаҳони юлиб оладиган ва қўкка ўқдай отиладиган Олтин қанотли қуш каби шижоатли бўл; хушбўй ҳид анқитиб, дарёдан шошмай кечиб ўтаётган филдек қатъий бўл.

Олхўри бутун умри бўйи совқотса ҳам, ҳидини сотмайди.

Орхидеяларининг яланғоч илдизлари — ҳалок бўлган мамлакатга мотам рамзидир.

Ёзув шаклида биринчи қоида қўйидагидан иборат бўлиши керак: аввалига қалбингни ҳамма беҳаловатликлардан халос қил, кейингина қўлингга мўйқалам ушла. Сенинг ҳаракатларинг фалакнинг айланиши каби бўлиши керак: самонинг ўртасида осмоннинг ўқи жойлашган. Унинг атрофида айланиш рўй берадиган жанубий қутби ва шимолий қутби бўлгани каби мўйқаламнинг ҳаракати қўл панжалари билан, қўл панжалари ҳаракати бармоқлар билан, бармоқларнинг ҳаракати билак билан, билакнинг ҳаракати қўл билан, қўлнинг ҳаракати елка билан амалга оширилади — тананинг бутун ўнг ярми ҳаракати шу тарзда содир бўлади.

Буни юз марта ёзиб чиқсанг — ҳуснихатинг бошқаларга намуна бўлади; буни минг марта ёзиб чиқсанг — мақтов эшитасан; буни ўн минг марта ёзиб чиқсанг — сени машҳур хаттот деб аташади.

Будда ҳолатида ўтириш Будда бўлишни англатмайди, бирор воситасиз аждаҳони тута олмайсан. Фақат кўп марта уринишлардан кейингина бирор нарсани эплай оласан.

Ҳалок бўлган мамлакат гарови қайси қувончдан сербарг бўла олади? Таг-томири билан йўқотилган сулоланинг уятли ҳаёти сақлаб қолинган амалдори олхўрини гуллашга мажбур қилиш учун куч-қувватни қаердан олади?

Рангтасвир ва хаттотлик — руҳнинг ифодаси.

Агар хаттотлик ёки рангтасвир атиги дунёга қайғу ва аламни маълум қилиш воситаси деб ҳисобланадиган бўлса, санъат маънисиз машгулотга айланиб қолмайдими?

Хонада ўтириб, гаров барглари юлиш ва олхўри гуллари сидириш — ўзингни ҳам, ўзгаларни ҳам алдаш демакдир.

Тасвирлаётган буюмига садоқатни ҳаммадан ҳам яхшироқ ифода этувчи — кўчаларда расм чизувчидир. Лекин унинг суратлари сариқ чақага арзийди, кейин булардан ўрам қогози сифатида фойдаланишади, зеро уларнинг маъноси саёз ва тутуриқсиздир.

Ижодда юксак руҳ намоён бўлмас экан, расмдаги қора ранг шунчаки қора сиёҳ, оқи эса шунчаки қогоз бўлади.

Қобилият — ҳикматнинг нурланиши, кўникма эса — унинг пўстлогидир. Агар ҳикматга амал қилинмаса, қобилият ўз ифодасини топмайди ва кўникма эгалланмайди.

Қобилиятни такомиллаштириб ва кўникма ҳосил қилиб, қачон дао билан бирлашиб кета олишларини кутишади. Агар бутун умр машқ қилинса, маҳорат ва кўникмага эга бўласан. Шунда ҳикматга амал қилиб биргина қадам қўйсанг, ҳақиқий рассом бўласан. Дао билан бирлашиб ижод қилиш санъатда ўз йўлингни топишни англатади.

Сон-саноқсиз сочлар биргаликда — куч.

Мени мақтаган — душманимдир.

Ҳақиқатдан кўз юмиб бўлмайди.

Ҳатто қабр тошларини ҳам шамол ва ёмғир
емиради — шундай экан, қогоз билан қора сиёҳ
қанчага чидайди?

Суймаган боланг доим кўп овқат ейди.

Денгиз сувини қанча кўп ичсанг, шунча то-
могинг қурийди.

Қўшнисининг ёнаётган уйда ловиясини қовуриб
олишни эплаштирадиганлар ҳамиша топилади.

Хотин калтаклаётган эри билан ярашади,
аммо эрини дўппослашдан тўхтатган қайнарасини
кўргани кўзи йўқ.

Беванинг дардини бева тушунади.

Овқат ёқмаса — итга берасан, қўнжинг ёқмаса —
чидайсан.

Ўзингинг қизинг дилбар, қўшнингнинг ҳосили
ҳамма вақт сеникидан юқори.

Тоғ кулса — дала йиглайди, дала йигласа —
тоғ кулади.

Олтин қанотли қуш. Унинг бошида — “Ис-
таклар ижроси дури”. У олов пуркайди ва аж-
даҳоларни ёйди. У ҳамма томонидан денгизлар
билан қуршалган Сумеру тоғида яшайди. Бу
қуш — Будда қонунини қўриқлайдиган саккизта
илоҳнинг бешинчисидир.

Агар сен ҳеч бўлмаса бир марта мўйқаламинг
остидан чиқаётган битикда ҳаётни кўра олсанг —
мақсадингга эришган бўласан.

Рассомнинг санъати Буюк дарё сувлари кабидир. хаттотнинг маҳорати ёлғиз қарағай кабидир.

Ёзувларнинг муаттар ҳиди ва китобийлик руҳи гўзалликни яратишнинг қўшимча воситалари, ҳатто гўзаллик турларидан бири бўлиши мумкин, аммо улар моҳият жиҳатидан гўзалликнинг унсури бўлишга қодир эмаслар.

Қалб жароҳатлари дарров бита қолмайди.

Унинг учун хотини ва фарзандлари нобоп пой-абзалдек эди, қисса ҳам чидаши ва кийиб юриши керак эди.

Шарқда санъат аввалбошдан жамиятни бошқариш воситаларидан бири бўлган, шунинг учун у ҳеч қачон сиёсат учун анъанавий бўлган қадриятлар билан орани узил-кесил уза олмади.

Бунинг устига у кўп маротаба фалсафий ва диний таълимот таъсирига дучор бўлди. Ҳукмдорга содиқлик ва ахлоқий тамойиллар ва анъаналарга содиқлик санъатнинг асосий мавзусига айланди.

Ғарбда санъат узоқ вақт давомида ҳукмдорлар ва йирик ер эгаларининг саройларини безаш учун хизмат қилди, Парвардигорнинг қудрати ва шон-шухратини мадҳ этди. Лекин фуқаролик жамияти шаклланиши билан санъат мустақиллик ва эркинликка эга бўлди. Ғарбдаги ижодкорлар сиёсий эмас, балки инсоний қадриятлар ва олий мақсадларнинг элтувчисига айлана бошладилар.

Ижодкорнинг истеъдоди, унинг шахсий дунёқараши жамиятнинг энг асосий қадриятларидан биридир.

Юксак санъатнинг моҳияти — фалсафа, унинг асосий маъноси — Йўлни ва Маҳлиё бўлишни мажозий акс эттиришдир.

Тангрининг марҳаматига сазовор ижодкор рас-
сом ҳисобланади.

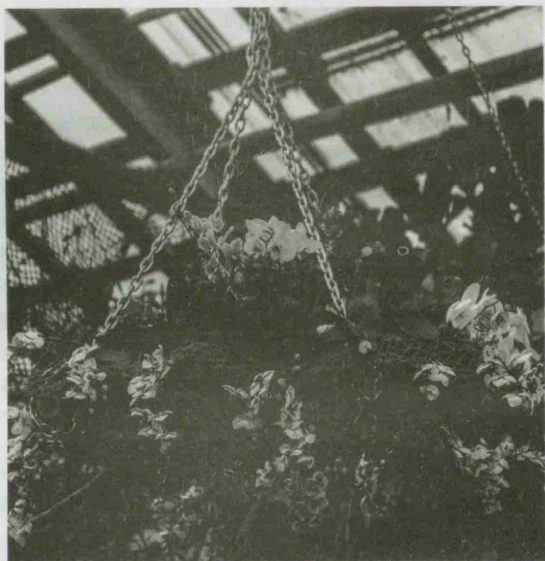

Агар битиклар ижоди фақат маънони ёзув белгилари орқали ифода этишдан иборат деб ҳисобланса, у ўзига ҳаётни бахшида қилиш учун арзимаёйди. Бир неча ой ичида мўйқалам ёрдамида маънони ифода этишни эгаллаб олиш мумкин, ҳозир қалам ёки ручка каби оддий ёзув қуроллари пайдо бўлгач, бунга бир неча кун кифоя қилади. Бироқ хаттотликнинг моҳияти маънони ифода этиш эмас, балки иероглифларни чизиш жараёнида туғиладиган муҳаббатдир; шунинг учун иероглифни маъно белгиси эмас, маънодор сурат сифатида тушуниш даркор.

Битикларнинг хушбўй иси ва китобийлик руҳи умуман санъатнинг асоси эмас, балки атиги “қалб сурати”нинг унсурларидан биридир.

ЛИ МУН ЁЛНИНГ ҲАЁТИ
ВА ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИ
СОЛНОМАСИ

1948 йил — Ли Мун Ёль таваллуд топган.

1970 йил — Ли Мун Ёль Сеул миллий университети тугаллаган.

1977 йил — унинг биринчи асари — “Чегарада” ҳикояси “Дегу” газетасида чоп этилди.

1979 йил — ёзувчининг “Инсон фарзанди” асари эълон қилинган.

1982 йил — Ли Мун Ёлнинг “Олтин қанотли қуш” қиссаси миллий Ким Тонин номидаги адабий мукофот билан тақдирланган.

1983 йил — ёзувчи “Император ҳақи” романи учун Корея Республикаси адабий мукофотига муносиб топилган.

1984 йил — адибнинг “Қаҳрамон даври” асари чоп этилган.

1985 йил — Ли Мун Ёль Инчхонда ёш муаллифлар учун ижодий студия ташкил этган.

1987 йил — ёзувчининг “Бизнинг синдирилган қаҳрамон” асари нашр этилган.

1988 йил — Инчхондаги ижодий студия негизида Ли Мун Ёль томонидан Жанубий Кореяда биринчи “Пу-ак” адабиёт академияси очилган.

1989 йил — Ли Мун Ёлнинг “Ҳатто йиқилганларнинг ҳам қаноти бор” асари чоп этилган.

1994–1997 йиллар — Ли Мун Ёль Сечжон университетида корейс тили ва адабиётидан дарс берган.

1999 йил — у “Пу-ак” адабиёт академияси раҳбари вазифасига тайинланган.

1999 йил — Ли Мун Ёль мамлакатда энг нуфузли “Хоам” мукофотига сазовор бўлган.

МУНДАРИЖА

А.Саидов. Қадимий ва ҳозирча нотаниш адабиёт.....	3
Ли Мун Ёль. Олтин қанотли қуш (қисса)	15
Ли Мун Ёль ҳикматлари.....	97
Ли Мун Ёлнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти солномаси.....	109

УЎК 821.531-3

КБК 84(5Кор)

Л49

Мун Ёль, Ли.

Л49

Олтин қанотли қуш / сўзбоши муаллифи ва масъул муҳаррир А. Саидов; рус тилидан Э.Эрназаров таржи-маси. – Т.: "DAVR PRESS" НМУ, 2016. – 112 б.

ISBN 978-9943-4611-3-0

УЎК 821.531-3

КБК 84(5Кор)

Адабий-бадий нашр

ОЛТИН ҚАНОТЛИ ҚУШ Қисса

Бош муҳаррир Асрор Мўмин
Бадий муҳаррир Жаҳонгир Абдужалилов
Муҳаррир Адолат Файзиева

Нашриёт лицензия рақами АІ № 213

2016 йил 18 февралда нашриётга топширилди.

2016 йил 1 апрелда босишга рухсат этилди.

Бичими 84x108 1/32. "Academy TAD" гарнитураси.

Шартли босма табағи 5,88.

Нашриёт ҳисоб табағи 3,51. Адади 1000 нусха.

1160-сонли буюртма. Баҳоси шартнома асосида.

Оригинал макет "DAVR PRESS"

нашриёт-матбаа уйида тайёрланди.

"DAVR PRESS" НМУ МЧЖнинг матбаа бўлимида
офсет усулида чоп этилди.

Манзил: Ўзбекистон Республикаси, 100156,

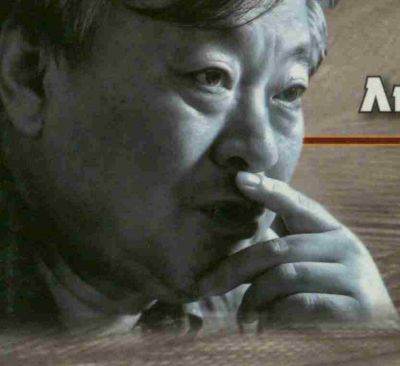
Тошкент шаҳри, Чилонзор тумани, 20-А даҳа, 42-уй.

Нашриёт бўлими тел.: + (99871) 120-1299.

Маркетинг бўлими тел.: + (99871) 120-1233; 120-1202.

Web: www.davrpess.uz

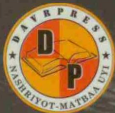
E-mail: davr-press@mail.ru

Ли Мун Ёль

Корейс адабиётининг намояндаларидан бири. 1977 йилда чоп этилган биринчи ҳикояси — “Чегарада” билан адабиётшунослар ва китобхонлар эътиборини қозонган. Кейин нашр қилинган “Инсон фарзанди” (1979), “Император ҳақи” (1983), “Қаҳрамон даври” (1984), “Бизнинг синдирилган қаҳрамон” (1987), “Ҳатто йиқилганларнинг ҳам қаноти бор” (1989) сингари асарлари ҳам адиб шухратини оширди.

1982 йилда эълон қилинган “Олтин қанотли қуш” қиссаси миллий адабий мукофот билан тақдирланган. Умуман олганда, унга кўпгина асарлари учун нуфузли адабий мукофотлар берилган.

ISBN 978-9943-4611-3-0

9 789943 461130